

ANDREW GROSS

**JEDINÝ
MUŽ**

**ZÁCHRANNÁ MISIA VEDÚCA
DO PEKLA MENOM OSVIENČIM**

Jediný muž

Vyšlo aj v tlačovej podobe

Objednať môžete na
www.vydavatelstvoplus.sk
www.albatrosmedia.sk

Andrew Gross
Jediný muž – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2018

Všetky práva vyhradené.
Žiadna časť tejto publikácie nesmie byť rozširovaná
bez písomného súhlasu majiteľov práv.

ALBATROS **MEDIA a.s.**

ANDREW GROSS

**JEDINÝ
MUŽ**

JEDINÝ

MUŽ

*Venujem svokrovi Natanovi Zormanovi za vypovedané príbehy
i za tie, čo si stále necháva pre seba.*

OBSAH

PROLÓG	9
PRVÁ ČASŤ	13
DRUHÁ ČASŤ	87
TRETIA ČASŤ	193
ŠTVRTÁ ČASŤ	271
EPILOG	389
AUTORSKÁ POZNÁMKA	391
POĎAKOVANIE	395
BIBLIOGRAFIA	397

Nedávne novinové správy aj informácie tajnej služby naznačujú, že Nemci vyvíjajú novú, veľmi účinnú zbraň. Možno očakávať, že jej vývoj dokončia v rozmedzí od novembra do januára (1944). Je veľmi pravdepodobné, že nová zbraň spadá do tajného programu na vývoj atómovej bomby. Hádám ani netreba opisovať prípadné dôsledky, ak sa ukáže, že správy sú pravdivé.

Je celkom možné, že Nemci do konca roka nahromadia dostatok materiálu, aby vyrobili veľké množstvo týchto zbraní, s ktorými v rovnakom čase zaútočia na Anglicko, Rusko a našu krajinu. V takom prípade máme len slabú nádej na protiútok. Najmä Británia sa dostane do mimoriadne kritickej situácie, no kým vojnu prehráme, predsa len existuje možnosť, že by sme adekvátne zareagovali, ak v nasledujúcich niekoľkých týždňoch enormne zrýchlime náš výskum v tejto oblasti.

**FYZICI Z MANHATTANSKÉHO PROJEKTU EDWARD TELLER
A HANS BETHE PÍŠU ROBERTOVI OPPENHEIMEROVI
21. AUGUSTA 1943**

PROLÓG

Nadštandardná izba sa nachádza na štvrtom poschodí geriatrického krídla v nemocnici pre veteránov na predmestí Chicaga. Po chodbe sa pod dozorom sestier vlečú zhrbení starí ľudia v nemocničnom oblečení s infúziami zavedenými do rúk.

Odrazu sa medzi nimi objaví elegantne upravená asi päťdesiatpäťročná žena mladistvého vzhľadu. Na sebe má krátku prešívanú bundu, vlnený olivový šál a vlasy zviazané do konského chvosta. Otca zbadá na stoličke, vyzerá, akoby sa scvrkol, takého ho ešte nikdy nevidela. Za dva mesiace od pohrebu očividne zoslabol a stal sa krehkejším. Po prvý raz si na jeho tvári všimne vystúpené lícne kosti, má ešte stále pozoruhodne hustú hrivu, vlasy mu sivejú, ale ešte nie sú biele. S dekou prehodenou cez lono sedí pred zapnutým televízorom. CNN. S jednou vecou ste mohli vždy rátať, dokonca aj počas zápasu chicagských medvedov na Deň vďakvyzдания, keď ho prídu navštíviť všetky vnúčatá, že sa otec spýta, či si môže pustiť správy. „Chcem len vedieť, čo sa deje! Čo je na tom zlé?“ Tentoraz však správy nesleduje, civie do prázdna.

Všimne si, že sa mu trasie ruka. „Oci?“

Oproti nemu sedí sestrička, odloží knihu a vstane. „Pozrite, kto prišiel!“

Sotva sa obráti, lebo na pravé ucho už dobre nepočuje. Prichádza dcéra a usmieva sa na sestru, na veľkú černošku zo St. Lucie, najali ju, aby s ním trávila takmer celý čas.

„Väčšinou len sedáva ako teraz a pozerá televízor. Samozrejme, zaujímajú ho najmä správy. A bejzbal.“

„Pravda však je, že nikdy toho veľa nenarozprával,“ pripúšťa dcéra, „iba vtedy, ak išlo o podnikanie. Alebo o bejzbalové mužstvo Chicago Cubs. Odušu mu fandí. Hoci, keď prišiel do tejto krajiny, ani netušil, čo je bejzbal. Stosedem rokov a pribudnú ďalšie, však, ocko?“

„Tak ľahko sa nevzdám,“ odvetí s úškrnom.

„Nie, stavím sa, že nie. Počuj, nechceš ísť so mnou na prechádzku?“ Skloní sa k nemu a chytí ho za roztrasenú ruku. „Porozprávam ti o Lukovi. Práve nastúpil na Severozápadnú univerzitu. Tam si chodil aj ty. Šikovný chalan. A zápasí. Presne ako ty.“

Otcovi sa na tvári objaví náznak ustarosteného výrazu. „Povedz mu, aby si dával pozor na farmárskych fičúrov z Michiganu. Sú ako obri. A podvádajú,“ upozorní. „Vieš, sú...“

Vyšiel z neho zvuk, akoby chcel čosi dodať. Čosi dôležité. Ale potom len kývne hlavou, oprie sa a zahľadí do diaľky. Oči sa mu zakalia.

Pohladí ho po líci. „Nad čím stále premýšľaš, ocko? Hrozne si prajem, aby si ma aspoň raz pustil do svojho vnútra.“

„Mám strach, že už veľa nepremýšľa, odkedy...“ ozve sa sestra, pričom úmyselne nespomenie jeho manželku. „Nie som si istá, či ešte chápe, čo sa okolo neho deje.“

„Ale chápem,“ ozve sa nevrlo. „Chápem všetko celkom dobre.“ Obráti sa k dcére. „Len... z času na čas všeličo zabúdam. Kde je mama?“ Obzrie sa okolo seba, akoby očakával, že ju zazrie sedieť na stoličke. „Prečo neprišla?“

„Mama odišla navždy, ocko,“ odvetí dcéra. „Zomrela. Čo si nespomínaš?“

„Ach, áno, zomrela.“ Prikývne a ďalej sa nemo díva pred seba. „Niekedy som celý popletený.“

„Vždy prekypoval energiou,“ vysvetľuje dcéra sestre, „hoci v sebe stále nosil trochu smútku. Nikdy sme mu celkom nerozumeli. Vždy sme si mysleli, že smúti preto, lebo počas vojny prišiel v Poľsku o celú rodinu. Nikdy sa nedozvedel, čo sa s nimi stalo. Kedysi sme sa to usilovali vypátrať, prsto zistiť, kam sa podeli. Existujú záznamy, ale nikdy sa o to nezaujímal. Všet, ocko?“

Otec len prikývne, ľavá ruka sa mu neprestáva triasť.

„Pozri, niečo ti ukážem.“ Z kabelky vytiahne plastové vrečko. Niekoľko vecí, čo má rád. Časopis *Economist*. Zopár nových fotografií vnúčeniec. Tabličku čokolády. „Keď sme upratovali dom, našli sme dačo. Prezreli sme si staré mamine veci, veď vieš, schovávala si ich hore v podkroví.“ Z plastového vrečka vytiahne škatuľu na cigary. „Pozri, čo sme objavili...“

Otvorí škatuľu. Je v nej niekoľko starých fotografií. Jedna zachytáva matku a otca počas druhej svetovej vojny, dostávajú medailu od dvoch vysokých dôstojníkov. Starý pas a vojenské papiere. Malá pokrivaná čiernobiela fotografia peknej plavovlásky v člnku, na hlave má bielu čiapku so šiltom zdvihnutým dohora. Prvá strana Mozartovho koncertu roztrhnutá napoly a následne zlepená. Vyleštená biela šachová figúrka. Veža.

Otcovi sa na okamih oči trochu rozjasnia.

„A ešte toto...“ vyberie zamatovú kapsičku a niečo z nej vyťahuje.

Medailu. Bronzový kríž s orlom, s modrou a červenou stuhou. Kapsička je trochu zaprášená, určite v škatuli ležala veľmi dlho. Vloží mu ju do dlane. „Nie je to hocijaká medaila, ocko. Ale medaila za statočnosť, druhé najvyššie vyznamenanie v armáde Spojených štátov amerických.“

Starec na ňu chvíľu hľadí a potom sa odvráti. Očividne ju nerád vidí.

„Dávajú ju len tým najodvážnejším a najstatočnejším. Chlapci ju našli. Nikdy si nerozprával o tom, ako si prežíval vojnu. Ešte v Poľsku. Len o tom, že si bol v...“

Zarazí sa. Zakaždým keď sa téma zvrtila na desivé zážitky z „táborov“, otec sa odvrátil alebo odišiel z miestnosti. Nikdy nenesil krátke rukávy a nikdy nikomu neukázal svoje číslo.

„Pozri.“ Podáva mu fotografiu, je na nej s vysokými dôstojníkmi. „Keď sme vyrastali, nikdy sme ju nevideli. Ako je to možné? Bol si hrdina.“

„Nebol som hrdina.“ Pokrúti hlavou. „O ničom nevieš.“

„Tak mi povedz,“ vyzve ho dcéra. „Koľko rokov sa pokúšame od teba niečo dozvedieť. Prosím ťa, neodmietni ma aj teraz.“

Otvorí ústa, akoby sa chcel konečne pustiť do rozprávania, ale vzápätí len pokrúti hlavou a znovu civie pred seba.

„Ak si neurobil nič hrdinské, prečo ti dali medailu?“ pýta sa. Ukáže mu fotografiu peknej ženy v člne. „A kto je toto? Patrila tam v Poľsku do tvojej rodiny?“

„Nie, do rodiny nie..“

Tentoraz si otec vezme roztrhnutý part a zahľadí sa doň. V očiach sa mu mihne spomienka na čosi vzdialené. Možno úsmev, niečo dávno pochované v čase, čo nečakane znovu ožilo.

„Mnohí sa tak správajú,“ ozve sa sestra. „Nechcú spomínať. Držia všetko v sebe, až kým –“

„Dolly..“ zahundre napokon otec.

„Dolly...?“ Dcéra ho chytí za rameno.

„Skrátene namiesto *doleczki*. Jamky na lícach.“ Na tvári sa mu objaví slabučký náznak úsmevu. „Vtedy tak krásne hrala.“

„Kto, ocko? Prosím ťa, povedz mi, kto to je. A za čo si dostal medailu.“ Zovrie ju v dlani. „Nesmieš všetko dusiť v sebe.“

Otec si zhlboka vydýchne, až má človek pocit, akoby v sebe celý život zdržiaval vzduch. Napokon pozrie na dcéru. „Naozaj to chceš vedieť?“

„Chcem.“ Prisadne si k nemu. „Všetci chceme, ocko.“

Prikývne. „Tak možno nastal ten správny čas.“ Znovu pozrie na fotografiu. Spomienky na dlhé roky zamurované ako v hrobke pokrytej pieskom. „Áno, mám vám o čom rozprávať. Ale ak chceš vedieť všetko, nezačína sa to ňou.“ Odloží fotografiu. „Moje rozprávanie sa začína dvoma mužmi. V lese. V Poľsku.“

„Dvoma mužmi..“ zopakuje dcéra a snaží sa z neho vymámiť viac. „Čo robili?“

„Bežali.“ Starec vyzrie von, ale tentoraz mu oči ožívajú spomienkou. „Bežali o život..“

PRVÁ ČASŤ

PRVÁ KAPITOLA

APRÍL 1944

Blížil sa k nim brechot psov, už ich mali takmer za päťami.

Dvaja muži sa v noci predierali hustým poľským lesom, držali sa brehu Visly, len niekoľko kilometrov od Slovenska. Zbiedené telá zmorené únavou na pokraji zrútenia. Šaty dotrhané a špinavé, dreváky, čo ich tlačili a v takmer nepriechodnom poraste im len prekážali, už dávno odhodili a zapáchali skôr ako prenasledované zvieratá než ľudia.

Ale naháňačka sa pomaly končila.

„*Sie sind hier!*“ počuli nemecké výkriky za sebou. *Tadeto!*

Za obvodovým oplotením tábora sa na tri dni a noci zahrabali do kopy dreva. Svoj pach pred psami zahladili tabakom a petrolejom. Začuli dupot ťažkých topánok, strážnici pobehovali len niekoľko centimetrov od nich, každú chvíľu ich mohli objaviť, zavliecť späť do tábora a tam by ich čakala taká smrť, akú si ani väzni nevedeli predstaviť.

Na tretí deň sa pod rúškom tmy vydriapali spod dreva. Postupovali len v noci, cesta ich viedla cez sedliacke dvory, kde kradli všetko, čo sa dalo zjesť. Okrúhlice, surové zemiaky, tekvice. Ohlodávali ich ako hladujúce zvieratá. Nech našli čokoľvek, chutilo im to lepšie ako odporné pomyje, akými ich posledné dva roky udržiavali pri živote. Často vracali, lebo telá nemali zvyknuté na tuhú stravu. Včera si Alfred vyvrtol členok, kríval a tak sa pokúšal v úteku pokračovať.

Ktosi ich však spozoroval. Možno dvesto metrov za sebou počuli psy, nemecké výkriky sa zosilňovali.

„*Hier entlang!*“ Sem!

„Alfred, ponáhľaj sa, rýchlo!“ mladší z dvojice povzbudzoval priateľa.
„Nesmieme zastať.“

„Nemôžem. Nevládzem.“ Odrazu sa krívajúci potkol a zgúlal sa dolu brehom, nohy krvavé, koža načisto zodratá. Na pokraji úplného vyčerpania si sadol. „Som hotový.“ Znovu zachytili výkriky, tentoraz ešte bližšie. „Nič sa nedá robiť. Je koniec.“ Rezignáciou v hlase len potvrdil, čo obaja v srdci cítili: všetko je stratené. Sú porazení. Prešli hodný kus cesty, ale už o niekoľko minút ich prenasledovatelia dostihnú.

„Alfred, musíme ísť ďalej,“ naliehal ten mladší. Zbehol dolu svahom a pokúsil sa priateľa zdvihnúť, ale ten aj v takom zbiedenom stave vážil najmenej tonu.

„Rudolf, naozaj nevládzem. Nemá to zmysel.“ Zranený chlap len nevládne sedel, načisto vyčerpaný. „Ty choď ďalej. *Na* –“ podal priateľovi vrecko, niesol ho po celý čas. Tento dôkaz potrebovali vyniesť z tábora. Stĺpce mien. Dátumy. Mapy. Nevyvrátiteľné svedectvo o nevyšlovných zločinoch. Svet sa o nich musí dozvedieť. „Choď! Poviem im, že som ťa opustil už pred niekoľkými hodinami. Získaš trochu času.“

„Nie.“ Rudolf ho zdvihol. „Neprisahal si, že ani za nič nezomrieš v tom pekľe, že radšej zomrieš tu...?“

V priateľových očiach zazrel to, čo videl v stovkách iných očí v tábore, úplné odovzdanie sa osudu. V tisíckach očí.

Niekedy je zomrieť jednoduchšie ako pokračovať v boji.

Alfred ležal, ťažko dýchal, takmer sa usmieval. „No, choď už.“

Z lesa len niekoľko metrov od nich čosi cvaklo. Ktosi odistil zbraň.

Stuhli.

Je koniec, uvedomili si obaja naraz. Našli ich. Strach im zovrel srdcia.

Z tmy vystúpili dvaja chlapi so samopalmi. Obaja v civilných šatách, tváre špinavé od sadzí. Celkom jasne vojaci. Možno len miestni sedliaci. Možno práve tí, ktorí ich udali.

„*Z odboja?*“ spýtal sa Rudolf, v očiach sa mu mihol posledný zvyšok nádeje.

Chvíľu obaja mlčali. Jeden natiahol uzáver. Ten väčší bradatý v do-
krkvanej loveckej čiapke prikývol.

„Pomôžte nám, prosím vás!“ zaprosil Rudolf po poľsky. „Utekli sme
z tábora.“

„Z tábora?“ Chlap sa nechápavo díval na ich pásikavé uniformy.

„Pozrite!“ Rudolf zdvihol ruku. Ukázal im číslo vypálené do kože.
„Osvienčim.“

Brechot psov sa k nim už takmer celkom priblížil. Na niekoľko metrov.
Chlap v čiapke sa obzrel k psom a prikývol. „Pomôžte priateľovi a nasle-
dujte ma.“

DRUHÁ KAPITOLA

ZAČIATOK MÁJA WASHINGTON

Doteraz ho ešte nikdy nevyzvali, aby sa posadil v prítomnosti takej váženej spoločnosti, a kapitán Peter Strauss dúfal, že po tom, čo sa chystá navrhnuť, to nebude posledný raz. Stretnutie sa konalo v pondelok, mrholilo a nálada za stolom v Oválnej miestnosti Bieleho domu bola rovnako pochmúrna ako olovená obloha vonku. Správa od utečencov Rudolfa Vrba a Alfreda Wetzlera sa v priebehu niekoľkých dní po prekročení poľskej hranice na Slovensko dostala do najužšieho kruhu poradcov prezidenta Roosevelta.

Strauss ako jeden z Donovanových najmladších, ale hlavných operačných spolupracovníkov v Úrade strategických služieb a sám Žid vedel, že podozrenia o nacistických vyhladzovacích táboraх – nielen nútených pracovných táboraх – siahajú až do roku 1942, keď prenikli správy z európskych židovských skupín, že okolo stotisíc Židov vyhnali z get vo Varšave a Lodži a pravdepodobne ich zabili. No informácie z prvej ruky od dvoch utečencov z Osvienčimu, doložené skutočnými dokumentmi, ktoré priniesli priamo z tábora, zoznamy mien, čísiel a spôsob pásovej masovej likvidácie, potvrdili aj tie najhoršie obavy.

Pri stole sedeli Roosevelt, minister obrany Henry Stimson, minister financií Robert Morgenthau, šéf špionáže a vedúci Úradu strategických služieb William Donovan a jeho styčný dôstojník Peter Strauss, študovali pochmúrne správy a zvažovali, čo vlastne znamenajú. Ešte bolestnejšie vyznievalo tvrdenie oboch utečencov, že tábor smrti sa horúčkovo rozširuje

a rýchlosť vyhladzovania sa masovým splynovaním zvyšuje. Každý týždeň systematicky zahubia tisícky a tisícky ďalších väzňov.

„A to je len jeden z mnohých táborov smrti,“ uviedol ponuro Morgenthau, tiež Žid, jeho prominentná newyorská bankárska rodina sa postarala, aby sa správy priamo od utečencov dostali k prezidentovi. „Podľa ďalších informácií sú ich desiatky. Hneď po príchode posielajú celé rodiny do plynových komôr. Celé mestá.“

„Aké máme možnosti, páni?“ Skľúčený Roosevelt sa pozrel na prítomných. Tretí, krvavý rok vojny, obava z nastávajúcej invázie, rozhodnutie uchádzať sa o štvrté funkčné prezidentské obdobie a postup jeho devastujúcej choroby, to všetko si vyžiadalo obeť, ale z bojovnosti v hlase mu neubralo. „Nemôžeme len tak sedieť so založenými rukami a dovoliť, aby Nemci pokračovali v tomto nehoráznom vyčíňaní.“

„Židovský kongres a Svetová rada utečencov nás úpenlivo prosia, aby sme tábory zbombardovali,“ nadhodil minister financií. „Naozaj nemôžeme nečinne vysedať.“

„A čo tým dosiahneme?“ spýtal sa Henry Stimson. Pred Rooseveltom už pracoval v administratíve dvoch prezidentov a teraz sa vrátil z dôchodku, aby sa postavil na čelo vojnového snaženia svojej krajiny. „Okrem toho, že pozabijame kopu nevinných väzňov. Naše bombardéry sotva zaletia do Poľska a vrátia sa späť bez ujmy. Utrpíme značné straty. A všetci dobre vieme, že dnes potrebujeme každé lietadlo na to, čo sa chystá.“

Bol máj 1944 a chýry o konečných prípravách na nadchádzajúcu inváziu do Európy prenikli až k Straussovi.

„Tak aspoň narušme ich plány a zbombardujme železničné trate,“ požiadal Morgenthau, priam zúfalo sa snažil presvedčiť prezidenta, aby niečo podnikol. „Do táborov privádzajú väzňov v zapečatených vlakoch. Tým aspoň trochu spomalíme tempo vyhladzovania.“

„A nelietajú v noci po celej Európe bombardéry s presným zameraním na železničné trate? A ako vravíte, takých táborov je veľa?“

Stimson si všimol jeho skepsu. „Podľa mňa najlepšie urobíme, pán prezident, keď sa k tým úbožiakom prebojujeme a čo najrýchlejšie ich oslobodíme. Nie sponzorovaním nejakých náhodných náletov. To je môj názor.“

Prezident sa nadýchol a snažil si drôtené okuliare, hlboké kruhy pod očami zvyrazňovali bledosť rozorvaného človeka. Mnohí z jeho najbližších priateľov boli Židia a nútili ho do akcie. Do jeho vlády sa dostalo viac Židov než kedykoľvek predtým. A ako humánnej a súcitnej bytosti, ktorá sa vždy snažila dávať nádej bežným ľuďom a povzbudzovať ich, sa ho správy o týchto ukrutnostiach dotkli väčšími než iné, čo sa mu počas vojny dostali na stôl, dokonca viac než tragické straty amerických životov na pobreží Tichého oceánu alebo strata vojakov na mori počas cesty do Anglicka.

Ako realista však Roosevelt vedel, že jeho minister obrany má pravdu. Mali toho pred sebou priveľa a všetko bolo priveľmi dôležité. Navyše protizidovská frakcia mala v krajine stále silné slovo a správy o tom, že vojaci umierajú najmä pri záchrane židovských životov, by mu veľmi nepomohli, keďže sa chystal uchádzať o štvrté funkčné prezidentské obdobie. „Bob, viem, aké je to pre teba ťažké.“ Položil ruku na plece ministrovi financií. „Ale vedz, že rovnako je to ťažké aj pre nás. Páni, prejdem však k dôvodu, prečo sme sa dnes večer stretli. Ide o náš špeciálny projekt. Volá sa tuším Sumec?“ Obrátil sa k šéfovi Úradu strategických služieb plukovníkovi Donovanovi. „Povedz mi, Bill, môžeme sa nádejať, že projekt ešte stále žije?“

Názov „Sumec“ poznalo len veľmi málo ľudí, označoval tajnú operáciu, velil jej Strauss a mal za úlohu prepašovať z Európy istého človeka. Poľského Žida. Prezidentovi poradcovia o ňom tvrdili, že je životne dôležitý z hľadiska ďalších vojnových snáh.

Ešte v roku 1942 tajné služby zistili, že nositeľom latinskoamerických preukazov totožnosti sa vo Varšave poskytuje zvláštne zaobchádzanie. Niekoľko mesiacov stovky poľských a holandských Židov dostávali falošné papiere z Paraguaja a El Salvadora, aby mohli odísť z Európy. Mnohí sa vydali do severného Francúzska, kde ich držali v internačnom stredisku v dedine Vittel, kým ich prípady starostlivo nepreverili skeptickí nemeckí úradníci. Hoci nacisti veľmi pochybovali o pôvode týchto papierov, nechceli si rozhnevať neutrálne latinskoamerické krajiny, keďže ich autoritatívni vládcovia v skutočnosti sympatizovali s ich počínaním. Ich pochybný pôvod, ako aj to, akým spôsobom jednotliví utečenci získavali tieto papiere, ako ich kupovali od protinacistických emisárov na paraguajskom a salvádorskom

velvyslanectve v Berlíne, boli doteraz zahmlené tajomstvom. Tak isto zostávalo nejasné, ako Spojenci priateľsky naklonení Spojeným štátom americkým dokázali posunúť doklady nášmu subjektu a jeho rodine (Sumcovi) a ako ho chceli odtiaľ prepašovať. Vyhliadky na úspech vyzerali chvíľu nádejne. Dva razy zorganizovali transport z Európy cez Holandsko a Francúzsko. Ale Nemci zakaždým zablokovali jeho prechod. Potom, asi pred tromi mesiacmi, informátor z Varšavy otvorene zapochyboval o pôvode papierov a odrazu osudy všetkých Židov vo Vitteli, vrátane toho, ktorého tak zúfalo potrebovali, zostali neisté.

„Obávam sa, že sme narazili na nečakanú prekážku, pán prezident,“ oznámil Donovan. „Už ani presne nevieme, či tam ešte je.“

„Alebo ak je, či je ešte nažive,“ dodal minister obrany Stimson. „V tejto veci naša tajná služba tápe v tme.“

Emisárov, ktorí predávali doklady, zatkli a teraz sedia v nacistických väzeniach.

„Ale toho človeka údajne stále potrebujeme. Za každú cenu.“ Prezident sa obrátil k ministrovi obrany. „Ešte to platí?“

„Ako nikdy predtým,“ prikývol Stimson. „V Rotterdame sa nám to už takmer podarilo. Zabezpečili sme mu už aj prepravu. A teraz...“ Zamračene pokrútil hlavou, vzal pero a ukázal na drobný bod na mape Európy, visela na stojane vedľa konferenčného stola.

Mesto Osvienčim. V Poľsku.

„Osvienčim?“ Roosevelt si znovu nasadil okuliare.

„Osvienčim je poľský názov pre Auschwitz, pán prezident,“ vysvetlil minister obrany. „A práve on je z hľadiska správy, ktorú sme si práve prečítali, dôvodom, prečo sme tu.“

„Chápem,“ prikývol prezident. „Takže teraz je jeden z piatich miliónov bezmenných Židov, vyhnaných z domovov proti vlastnej vôli, bez papierov, bez totožnosti?“

„A aký osud ho čaká, neviem.“ Minister financií Morgenthau zamračene pokrútil hlavou.

„Páni, ale ani my nevieme, aký osud čaká nás.“ Roosevelt odtlačil od stola invalidný vozík. „Prišli ste sem preto, aby ste mi povedali, že sme

urobili všetko, čo sa dalo, aby sme nášho človeka našli a dostali z tábora. A teraz je všetko v háji. Prehrali sme.“

Prešiel okolo stola. Chvíľu všetci mlčali.

„Možno sme ešte celkom neprehrali, pán prezident.“ Šéf Úradu strategických služieb sa predklonil. „Môj kolega kapitán Strauss preskúmal situáciu podrobnejšie. A verí, že existuje ešte posledná možnosť.“

„Posledná možnosť?“ Unavený prezidentov pohľad dopadol na mladého styčného dôstojníka.

„Áno, pán prezident.“

Kapitán mal okolo tridsiatky, vyštudoval právo na Newyorskej univerzite a už mierne plešivel. Pekný kvietok, ako sa Roosevelt dopočul. „Tak dobre, synak, som samé ucho,“ povedal prezident.

Strauss si odkašlal a pozrel ešte raz na svojho šéfa. Otvoril zložku.

„Len do toho.“ Kývol mu hlavou plukovník. „Predvedte svoj plán.“

TRETIA KAPITOLA

JANUÁR, PRED ŠTYRMI MESIACMI INTERNAČNÉ STREDISKO VITTEL, OKUPOVANÉ FRANCÚZSKO

„Ocko, ocko, zobuď sa? Sú tu!“

Chladný raňajší vzduch preťal hvizd píšťaliek. Doktor Alfred Mendl sa prebudil na úzkej prični, rukami objímal manželku Martu, chránil ju pred januárovým chladom. Nad nimi stála ich nervózna a zároveň vzrušená dcéra Lucy. Takmer sa opierala o okno zakryté dekou v preplnenej miestnosti vhodnej najviac pre štyroch, ale v tej chvíli sa o ňu delili so štrnástimi ďalšími. Nešlo o vhodné miesto pre dievča, aby v ňom práve včera prežilo dvadsiate druhé narodeniny. Všetci sa chúlili na zavšivavených matracoch, spali medzi kuframi a ďalším biednym majetkom, pomaly sa vyťahovali spod diek a vlnených kabátov so zlou predtuchou, že sa určite čosi deje.

„Ocko, pozri sa!“

Na podeste chodili francúzski milicionári od izby k izbe, na dvere búchali obuškami. „Vstávať! Von z postelí, vy leniví Židáci. Všetci, čo máte cudzie pasy, vezmite si svoje veci a zídte dolu. Odchádzate!“

Alfredovi srdce poskočilo. Že by po ôsmich tvrdých mesiacoch nastal konečne očakávaný okamih?

Vyskočil z postele ešte vždy oblečený v dokrkvaných tvídových nohaviaciach a vlnenom spodnom tričku, ktoré ho aspoň trochu hriali. Každú noc už niekoľko mesiacov všetci spávali v najteplejších šatách a prali ich, vždy keď sa dalo. Takmer sa potkol o rodinu rozloženú na podlahe vedľa neho. Každý mesiac si menili miesta na spanie.

„Kto má cudzí pas, sa zbalí a vypadne!“ Dvere otvoril policajt v čiernej uniforme a dával im pokyny.

„Marta, vstávaj! Zhrň všetko dokopy. Možno dnes nastal ten očakávaný deň!“ povedal manželke s pocitom nádeje. Nádeje, ktorá sa mnoho ráz za posledný rok nenávratne rozplynula.

Všetci v izbe hundrali, pomaly sa preberali k životu. Svetlo sotva prekázlo cez dekou zakryté parapety. Internačný tábor vo Vitteli sa nachádzal v severovýchodnom kúte Francúzska a tvorili ho štyri šesťposchodové hotely, stáli v kruhu okolo veľkého dvora, nie vyslovene „štvorhviezdičkové“, tak žartovali, keďže ich obkolesovali tri rady ostnatého drôtu a strážili nemecké hliadky. Držali tu tisíce ľudí – politických väzňov, občanov neutrálnych alebo nepriateľských krajín. Nemci dúfali, že sa im ich podarí vymeniť – hoci Židov väčšinou poľského alebo holandského pôvodu, o ktorých osude rozhodli v Berlíne, držali na rovnakom oddelení. Do izby vošli francúzski policajti, prekračovali mrviace sa telá, poháňali ľudí obuškami. „Nepočuli ste? Všetci hore a baliť. Rýchlo, rýchlo! Čo sa okúňate? Odchádzate.“

Tých, čo sa hýbali pomaly, ostro popchli obuškom a kufre roztrúsené na podlahe im otvárali kopancami.

„Kam ideme?“ pýtali sa ľudia v mnohých jazykoch a s rozličnými prízvukmi: poľsky, jidiš, ťarbavou francúzštinou, každý sa usiloval pozháňať svoje veci.

„Uvidíte. Hýbte sa. Mám vás odtiaľto vyhnať. A vezmite si papiere. Na prízemí sa všetko dozviete.“

„Vezmi naše papiere!“ Alfred s hrejivým pocitom pri srdci pozrel na Martu a Lucy. *Že by konečne nastal ich čas?* On a jeho rodina čakali už veľmi dlho. Osem krutých mesiacov po tom, ako sa vydali na cestu s falošnými preukazmi totožnosti, čo im do rúk strčili emisári paraguajského veľvyslanectva vo Varšave. Najprv cez Slovensko a Rakúsko k švajčiarskym hraniciam, kde ich odmietli, potom vlakom cez okupované Francúzsko do Holandska, po celý čas pod ochranou paraguajského veľvyslanectva vo Varšave ako cudzí občan, stážista na univerzite v Lvove. Raz sa už dostali v Rotterdame až na prístavnú hrádzu, kde sa mali nalodiť na švédsku

nákladnú loď *Princ Eugen* do Štokholmu, prepravné papiere v rukách, len aby ich znovu poslali späť, keďže doklady museli ešte raz overiť. Doslova ako do predpekla ich poslali sem do Vittelu, kým židovské organizácie vo Švajčiarsku a vlády Spojených štátov amerických a Veľkej Británie bojovali v ich prospech a tlačili na paraguajskú a salvádorskú vládu, aby potvrdili ich dokumenty. Odvtedy ich držali v tomto diplomatickom pekle. Ustavične im sľubovali, že sa ich záležitosťou zaoberajú. Už len jeden deň, len jediný deň, kým sa nemecké ministerstvo zahraničia a latinskoamerické veľvyslanectvá dohodnú. Alfred aj s rodinou sa dokonca naučili po španielsky, aby mohli argumentovať presvedčivejšie. Samozrejme vedeli, že ich dokumenty nie sú hodné ani papiera, na ktorom boli vytlačené. Alfred bol Poliak, narodil sa vo Varšave a po niekoľkých rokoch strávených v Prahe a Göttingene vyučoval s niekoľkými najvýznamnejšími vedcami v oblasti atómovej energie fyziku na univerzite v Lvove. Pred rokom ho však zbavili profesorského postavenia, roztrhali a spálili jeho diplomy. Marta pochádzala z Prahy, teraz okupovanej nacistami, ale roky bola poľskou občiankou. Všetci vedeli, že jediné, čo bráni tomu, aby ich kamsi poslali, odkiaľ by sa už nikdy nevrátili, sú tie doklady, určite podozrivé, vôbec netušil, kto im ich vybavil a navyše sľúbil, že prostredníctvom nich sa aj s celou rodinou dostane do Ameriky, kde ich priateľsky privítajú jeho starí kolegovia Szilard a Fermi. Ale aj tak, nech si už za posledných niekoľko mesiacov vytrpeli čokoľvek, bolo to oveľa lepšie ako to, čo by ich čakalo doma. Pred časom sa do počul, že univerzitu v Lvove vyčistili tak ako univerzity vo Varšave a Krakove. Jeho kolegov buď zastreli, vykoplí na ulicu, alebo poslali s rodinami tam, odkiaľ sa už nikdy nevrátili.

Vezmite si papiere, povedal policajt. Je to dobré alebo zlé znamenie? Alfred nevedel. Ale všetci navôkol odrazu ožili, znervózneli a dačo šípili. Možno sa všetko napokon na dobré obráti. Možnože skutočne odchádzajú.

Neprešiel deň, aby nesníval o tom, ako svoju prácu predloží dobrým ľuďom a nie týmto nacistickým zverom.

„Drahá, ponáhľaj sa!“ Pomohol manželke zbaliť kufor. V týchto dňoch pôsobila Marta veľmi krehko. V novembri prechladla a jej pľúca sa s tým

očividne doteraz nevyrovnali. Odkedy sa vydali na túto cestu, zostarla najmenej o desať rokov.

Všetkého, čo mali, sa museli vzdať. Jemného čínskeho porcelánu. Zbierky starožitných lekárnických sklenených nádob. Všetkých cien a vyznamenaní, dostával ich za svedomitú prácu. Všetkého, čo malo cenu. Zostalo im len zopár fotografií a, samozrejme, výsledky jeho bádania. Celý majetok si niesli v malých taškách. Keď nastal čas odchodu, museli sa okamžite zbaliť.

„Lucy, rýchlo!“ Alfred pozbieral svoje papiere a aj s niekoľkými knihami ich hodil do koženej aktovky. Bol rád, že sa mu ich podarilo vziať so sebou. Mohol prísť o šaty, akademické diplomy, fotografie rodičov na Visle, vo Varšave, preňho najdrahšie osobné veci. Dokonca aj o najlepšie topánky, ale svoju prácu musel mať pri sebe. Svoje vzorce a celý výskum. Všetko záviselo od toho, aby ich odtiaľto dostal preč. Raz to všetci pochopia. Veci narýchlo nahádzal do aktovky a zavrel ju. „Marta, Lucy, ideme.“

Niekoľkí v preplnenej izbe zostali a priali tým, čo odchádzali, všetko najlepšie, ako keď väzni vyprevádzajú prepusteného druhu. „Dovidenia v lepšom živote,“ dodávali, akoby tušili, že ani ich nečaká ružová budúcnosť. Medzi ľuďmi, ktorí žili natlačení vedľa seba niekoľko mesiacov, sa vyvinulo čudné rodinkárstvo.

„Boh s vami! Zbohom!“

Alfred, Marta a Lucy vyšli von, splynuli s riekou ľudí, čo kráčali po chodbách na dvor. Rodičia držali deti, synovia a dcéry pomáhali starším, keď pomaly zostupovali po schodoch, aby v tlačnici nepadli na zem. Vonku ich nahnali do veľkého dvora, od januárového chladu sa chveli, hundrali a pýtali sa susedov, čo bude ďalej. Nad nimi dav tých, čo zostávali, pritískali sa k zábradliam a dívali sa na nich.

„Ocko, čo s nami bude?“ spýtala sa Lucy a po očku sledovala nemecké stráže so samopalmi.

Alfred sa poobzeral okolo seba. „Neviem.“

Videl Nemcov, tí tu boli vždy, ale nie toľko, človek by ich také množstvo nečakal, akoby pre nich nemali pripravené nič dobré. Všetci sa v chlade pritíslu k sebe. Obchodníci, učitelia, účtovníci, rabíni. V dlhých vlnených kabátoch a klobúkoch.

Ozvali sa píšťalky. Pred masu ľudí predstúpil úradne vyzerajúci kapitán miestnej francúzskej polície, ktorého sprevádzal nemecký dôstojník, a prikázal im, aby sa zoradili a pripravili si papiere. Nemec mal na sebe sivý vlnený dôstojnícky kabát s označením tajnej služby Abwehru, čo Alfreda vystrašilo.

Zdvihol kufor, po ňom aj Marta s Lucy a postavili sa do radu.

Francúzsky dôstojník kráčal popri rade, míňal rodinu za rodinou, pozorne prezeral papiere a kontroloval tváre. Niektorým nariadil, aby zostali na mieste, iným kývol, aby prešli na kraj dvora. Všade stáli ozbrojené stráže. Psy hlasno štekali a mykali sa na vôdzkach, plašili malé deti, ale aj niekoľkých dospelých.

„Som hrozne rada, že odtiaľto vypadneme,“ povedala Marta. „Nech pôjdeme hocikam.“

„Aj ja,“ súhlasil Alfred, hoci podľa nálady a postoja vojakov tušil, že čosi nie je s kostolným poriadkom. Čiapky mali stiahnuté na oči a ruky na zbraniach. Nepôsobili ľahkovážne, ani bratsky.

Tých, čo nevedeli po francúzsky, poslali bez vysvetlenia nabok. Jedna rodina, Alfred mal dojem, že maďarská, vykrikovala čosi v rodnom jazyku, keď sa ich francúzsky policajt pokúšal vyhnať z radu, pričom im rozkopol kufor naplnený náboženskými predmetmi. Starec a jeho žena sa márne usilovali pozbierať ich. Ďalší pán, očividne rabín s dlhou bielou bradou, vystrašene ukazoval policajnému kapitánovi doklady. Francúzsky dôstojník mu ich napokon hodil naspäť. Starec a jeho žena sa zohli a zo zeme ich zbierali tak dychtivo, akoby išlo o bankovky v hodnote tisíc zlotých.

Nie, blyšlo Alfredovi hlavou, tu niečo nesedí.

Kapitán a jeho nemecký nadriadený kráčali popri rade. Vojaci a dozorcovia museli postupne vynakladať čoraz viac sily, aby udržali všetkých na uzde.

„Nebojte sa, naše papiere už kontrolovali mnoho ráz,“ Alfred uisťoval manželku a dcéru. „Určite prejdú.“

No keď sa po každej kontrole zmocňovala ľudí tieseň a hnev, a keď ich surovo zaháňali do rastúceho davu obkoleseného ťažko ozbrojenými dozorcami, začali v ňom hľadať pochybnosti.

Za múrmi začuli sykot vlaku, zastával.

„Počujete, niekam nás odvážajú.“ Alfred sa usiloval pôsobiť na rodinu optimisticky.

Francúzsky dôstojník napokon podišiel k nim. „*Papiere*,“ požiadal lahostajne. Alfred mu podal cestovné doklady, podľa nich bola jeho rodina pod ochranou paraguajskej vlády a len posledných sedem rokov žili v Poľsku.

„Čakáme už veľmi dlho, aby sme sa dostali domov,“ povedal Alfred dôstojníkovi po francúzsky, tomu čierne oči nepostáli na mieste a vlastne ani raz sa naňho nepozrel, behali sem a tam od dokladov k tvárom. Toto sa za posledných osem mesiacov dialo veľa ráz, ale nikdy sa nič nestalo. Esek stál za ním, ruky založené za chrbtom, na tvári kamenný výraz, Alfreda z neho chytala nevoľnosť.

„Señorita, páčil sa vám pobyt vo Francúzsku?“ spýtal sa policajný kapitán Lucy priateľnou španielčinou.

„Sú,“ odvetila natoľko nervózna, že Alfred to hneď zachytil z jej hlasu. Kto by nebol? „Ale som rada, že už idem domov.“

„To si viem predstaviť,“ povedal kapitán. Potom sa postavil pred Alfreda. „Povráva sa, že ste profesor.“

„Áno. Zaoberám sa elektromagnetickou fyzikou.“

„A kde ste získali tieto *papiere*, monsieur?“

„Čože? Kde sme ich získali?“ Alfred sa zajachtal a od strachu sa mu zauzlili vnútornosti. „Vydalo ich paraguajské veľvyslanectvo vo Varšave. Ubezpečujem vás, že sú pravé. Pozrite, tu to môžete vidieť...“ Chystal sa dôstojníkovi ukázať úradnú pečiatku a podpisy.

„Ale podľa mňa sú falošné,“ vyhlásil policajný kapitán.

„Nerozumiem.“

„Sú bezcenné. Sú také zlé ako vaša španielčina, prepáčte, mademoiselle. *Ako vy všetci*.“ Zvýšil hlas, aby ho počul celý dav. „Odteraz už nie ste pod ochranou paraguajskej ani salvádorskej vlády. Zistili sme, že vaše víza a pasy sú neplatné. Tým činom ste sa stali väzňami francúzskej vlády a tá nemá inú možnosť, s ohľadom na vašu situáciu, než vás vrátiť nemeckým úradom.“

V dave počuteľne zašumelo. Niektorí zakvílili: „*Božemôj, nie!*“ Iní len pozreli na suseda vedľa seba a zahundrali: „Čo vravel...? Že nie sú platné?“

Alfreda vydesilo, keď francúzsky dôstojník začal trhať jeho doklady. Všetko, čo ich držalo pri živote posledných desať mesiacov, ich jediná cesta na slobodu, padalo z jeho rúk Alfredovi na topánky ako popol.

„Vy traja, practe sa tamto,“ dôstojník ich surovo potisol, „pridajte sa k ostatným.“ Vzápätí bez ďalšieho slova pokračoval popri rade. „Ďalší.“

„Čo ste to vykonali?“ Alfred sa zohol, aby zo zeme pozbieral roztrhané doklady. Potiahol dôstojníka za rameno. „Tie papiere sú zaručene pravé. Kontrolovali ich už mnoho ráz. Pozrite, pozrite.“ Ukázal na rozdrapanú stranu s podpismi. „Sme paraguajskí občania, chceme sa dostať domov. Žiadame o tranzit!“

„Žiadate tranzit?“ prehovoril napokon esesák, čo sprevádzal policajného kapitána. „Môžete si byť istý, že tranzit máte zabezpečený.“

Podišli k nim dvaja dozorcovia a zbraňami ich vytlačili z radu. „Vezmite si batožinu. A choďte k ostatným!“ Ukázali na kopy ďalších držiteľov latinskoamerických pasov, ktorých obkolesili dozorcovia a začínala sa ich chytať prehlbujúca sa beznádej.

Ludia od rozčúlenia hlasno namietali, dvíhali doklady, osem mesiacov čakali, dúfali, zavretí v kotercoch, a zrazu sa všetky sny o slobode rozplynuli. Francúzsky dôstojník niekoľkými jazykmi oznámil, že majitelia cestovných dokladov majú päť minút, aby si pozbierali svoje veci a nastúpili na transport. Stojí mimo územia tábora.

„Kam nás odvážate?“ vykrikla zdesená žena. Štyri mesiace sa internačným táborom ako epidémia týfusu šíрили chýry o príšerných miestach smrti. Ak tam raz človeka odvezú, už nikdy sa nevráti.

„Na pláž,“ zarehotal sa jeden z francúzskych policajtov. „Na juh Francúzska. Kam inam? Vari by ste tam nechceli ísť?“

„Pristavili sme pre vás expresný vlak. Nebojte sa,“ pridala sa ďalší s rovnakým sarkazmom. „Ako latinskoamerickí aristokrati sa poveziete prvou triedou.“

Vrava sa rozšírila ako lesný požiar. Niektorí prosto nechceli prijať svoj osud. Starý rabín s bielou bradou a jeho žena si sadli na kufre a odmietli

sa pohnúť. Iní hnevľivo vykrikovali na dozorcov v čiernom oblečení, tí sa teraz, keď sa cieľ celej akcie vyjavil a dav sa začínal búriť, zomkli a hnali ich ako ovce k bráne, pričom hrozivo mávali zbraňami.

„Držme sa spolu,“ povedal Alfred Marte a Lucy, všetci traja pevne zvierali kufre. Na okamih ich rozdelili ľudia, čo sa hnali dopredu, nadávali a v návaloch zúrivosti ukazovali odmietnuté papiere. V dave to začínalo vriieť. Dozorcovia sa zoradili do šíku a hlavne zbraní používali ako bodce na dobytok. Bielobradý rabín s manželkou sa stále odmietali pohnúť, ujal sa ich nemecký dozorca a vrieskal na nich ako na hluchých. „*Aussen.*“ Von. „Vstávať! Okamžite.“ Dochádzalo k bitkám. Zopár tváří od úderu pažbou samopalu zaliala krv. Niekoľko starších padlo na zem a dav sa valil cez nich napriek zúfalým prosbám a výkrikom tých, čo zastali, aby im pomohli vstať.

Ani jedna rodina nemala na výber, musela ísť. Zmätení ľudia si ustráchané brali svoje veci. Policajti ich obuškami a samopalmi hnali k prednej bráne. Niekoľkí sa modlili, iní fňukali, ale všetci okrem rabína a jeho ženy šli. Dozorcovia prenikli do davu, kopali do batožiny. „Je to vaše? Berte si to, lebo to tu zostane!“ Hnali ich ako dobytok cez provizórnu drôtenú bránu, psy štekali, mykali sa na vôdkach, k tomu zovšadiaľ zúrivé výkriky, kvílenie, plač, každý sa poddával tomu najhoršiemu strachu.

„Ocko, čo sa deje?“ spýtala sa Lucy vystrašene.

„Podďte, držme sa spolu,“ odvetil Alfred, zvieral svoj i Martin kufriek, pod pazuchou stískal aktovku. „Možno ideme do iného internačného strediska. Už sme prežili aj horšie.“ Usiloval sa pôsobiť maximálne pozitívne, hoci v srdci vedel, že sa mu to nedarí. Teraz už nemali papiere. A Marte sa zdravie zhoršovalo. Prešli prednou bránou, po prvý raz za osem mesiacov vyšli za ostnatý drôt.

Na koľajniciach na nich čakal nákladný vlak. Spočiatku sa domnievali, že nie je pre nich. Skôr pre dobytok a kone. Vtom však všetkých zarazil náhly hrmot otváraných dverí. Francúzski policajti sa stiahli. Pri koľajniciach už stáli len nemeckí vojaci, čo všetkých na smrť vydesilo.

„Tu stoja vaše prepychové vagóny, Židáci,“ rehotal sa jeden. „Nech sa páči, dovoľte, aby som vám pomohol.“ Jedného chlapa ovalil pažbou samopalom po hlave. „Hor sa, nastupovať.“

Spočiatku sa ľudia zdráhali, namietali, bránili sa. Transport sa hodil skôr pre svine než pre ľudí. Vtom sa zozadu ozvali dve krátke dávky zo samopalov a všetci sa otočili. Bielobradý rabín a jeho úbohá žena ležali na zemi vedľa kufrov v kaluži krvi.

„Ach, Bože, zmasakrujú nás!“ vykrikla jedna žena.

Všetci zamierili k vlaku. Jeden za druhým sa ponáhľali dnu, tlačili starých i mladých, vlečúc so sebou svoje veci. Ak ich nevládali uniesť alebo sa niekto zastavil, aby naložil ďalší kus, tašky im vytrhli z rúk a odhodili nabok. Na nástupišti sa váľali šaty, fotografie a toaletné potreby.

„Nie, to sú moje veci!“ kričala jedna žena.

„Nastúp. Nastúp. Už ich nebudeš potrebovať.“ Dozorca ju vtláčil do vagóna.

„Tu nie sú sedadlá,“ ozval sa ktosi zdesene. Alfred pomohol manželke a dcére a niekto ho zozadu potlačil. Keď si už všetci mysleli, že vagón je plný, natlačili doň ďalších. Po chvíli sa v ňom už takmer nedalo dýchať.

„Niet tu miesta! Už tu niet miesta! Prosím,“ kvíľila jedna žena. „Všetci sa tu udusíme.“

Do vagóna však pchali ľudí i naďalej.

„Prosím vás, ja nechcem ísť!“ prekričal akýsi muž všeobecné kvílenie.

„A vari chceš skončiť ako tamtí?“ pobádal ho iný a obzrel sa k rabínovi a jeho žene, ležali mŕtvi na dvore.

„Moja dcéra, moja dcéra. *Sophie*...!“ Dievčatko vtláčal dav do iného vagóna. Zďaleka zúfalo zakričalo: „Mama!“

Dozorcovia nakladali ďalej a vtláčali ľudí dnu s tým, čo mali poruke, až sa vo vagóne nedalo ani pohnúť a bol preplnený väčšmi, než si Alfred vedel predstaviť.

Vzápätí zabuchli dvere.

Spočiatku bola vo vagóne len tma. Jediné svetlo zvonku prenikalo cez úzke štrbiny na bokoch dverí. V desivej tme niekoľko ľudí zafňukalo a potom sa rozhostilo ticho. Druh ticha, keď nik netuší, čo bude nasledovať. Nebolo možné sa pohnúť, ani si len napraviť ruku či dýchať. Vo vagóne smrdelo pachom osemdesiatich ľudí natlačených do priestoru, kam by sa zvyčajne zmestila len polovica. Mnohí sa nekúpali už niekoľko týždňov.

Takto zostali, načúvali výkrikom a volaniu zvonku, kým sa neozvalo zapískanie a vlak sa s myknutím nepohol. Vtedy sa ľudia rozfňukali, nahlas vzdychali a modlili sa. Zostávali vo vzpriamenej polohe, v tme sa opierali jeden o druhého. V kúte stáli dve kanvy, jedna naplnená vodou, ale sotva stačila pre všetkých vo vagóne. Druhá prázdna. Alfred si uvedomil, na čo je určená.

„Kam nás vezú, Alfred?“ spýtala sa Marta potichu, keď vlak naberal rýchlosť.

„Neviem.“ Pohladal jej i dcérinu ruku a pevne ich zovrel. „Aspoňže sme spolu.“

ŠTVRTÁ KAPITOLA

Keď vlak odišiel, Gruppenführer plukovník Martin Franke vyšiel na koľajnice mimo internačného tábora. Je koniec. Všetkých Židov naložili a odtransportovali. Podvod vyšiel najavo a už sa im nedalo pomôcť. Jediné, čo musel urobiť, bolo vytrvalo hojdať návnadou. Dobre vedel, že sa na ňu niekto chytí. Títo Židia budú odteraz bojovať o každý kúsok odhodeného jedla, pričom úplne stratia ľudskú dôstojnosť. Díval sa, ako mizne posledný vagón na ceste do neznáma. Tam, kam mieria, im už nepomôže ani pas, ani vízum.

„Pán kapitán.“ Kývol hlavou francúzskemu policajnému dôstojníkovi, jeho chlapi odpratávali neporiadok, čo zostal na dvore, vrátane dvoch alebo troch tvrdohlavcov, ktorí ležali v kalužiach vlastnej krvi. „Dobrá práca, pán kapitán.“ Po tých, čo práve nasadli na vlak, už nezostane ani stopy.

„Dovoľte, pán plukovník.“ Francúzsky dôstojník sa zohol a zdvihol zo zeme niečí roztrhaný preukaz totožnosti. „Ale boli...?“

„Čo boli?“ Franke pozrel naňho. „Hovorte.“

„Boli naozaj falošné? Pasy. Neboli pravé?“

Franke vzal od neho rozšliapaný doklad. Sami Židia zrejme po ňom postúpali, keď sa náhlili nastupovať.

„Čo na tom teraz záleží?“ Dôstojník pokrčil plecami. „Od samého začiatku sme vedeli, že sa nikam nedostanú.“

„Prepáčte, pán plukovník.“

„Postarajte sa, aby boli chýbajúce zvyšky dokladov doložené. Do našich záznamov,“ požiadal Franke bez odpovede na otázku.

„Vykonám, pán Gruppenführer.“ Kapitán zasalutoval a odišiel.

Franke si proti chladu tesnejšie pritiahol k telu ťažký sivý dôstojnícky kabát. Cestoval dva dni z Varšavy a kam sa dostal? Nie do Paríža, kde by sedel v teplej kaviarni s fľašou starého francúzskeho vína, držal v lone uvoľnenú francúzsku barmanku a maznal sa s jej bradavkami. Nie. Namiesto toho je uprostred posratého lesa a posielala kopu bezvýznamných vydesených Židov do väzenia. Neuplynul hádam ani deň, čo by neželal za svojím bývalým postom. Pred rokom pracoval na nemeckom veľvyslanectve v Lisabone, protekčné miestečko, trávil vojnu tým, že sa zúčastňoval na večierkoch v bare na streche hotela Mundial a cibril si diplomatické zručnosti. V priebehu roka sa bez problémov mohol stať atašé a ako taký, nech by sa vojna skončila akokoľvek, mohol obchodovať, získať prístup k úplatkom. Výstupné víza na predaj. Zabavené umelecké diela ukradnuté zo stien palácov.

Žiaľ, z jeho sekretárky Leny, obyčajnej nuly, ktorá sa nikdy nenaučila ani len písať na stroji, zato statočne súložila s polovicou misie, sa vyklula členka britskej špionážnej siete a do Londýna utiekla s menným zoznamom polovice lisabonskej siete Abwehru a so zápisníkom plným kontaktných šifier. Odhalila polovicu spolupracovníkov v Európe a Británii. Frankeho preložili do Varšavy. Do sekcie G. Sabotáže, falošné dokumenty, tajný styk s minoritnými skupinami. Jedlo tam bolo výlučne varené a ryby lovili v zasranej stoke. Nehovoriac o zime. Takej, aká človeku prenikne až do špiku kostí. Lisabon proti tomu pripomínal juh Francúzska. A akoby toho nebolo dosť, jeho žena, ktorej rodina v Stuttgarte vlastnila prosperujúce železiarne, čo znamenalo, že spával vo fajnovej postelnej bielizni a na raňajky jedával kaviár – pričom jeho rodina si sotva mohla dovoliť dať na stôl mäso –, mu napísala, že ho opúšťa.

Ale aj tak, dospel Franke k záveru, lepšia zima ako kyanidová tabletká. Teraz napomáhal nemeckému vojnovému úsiliu tým, že zháňal a riadil udavačov, aby na poľských hraniciach prišiel na stopu bojovníkom z odboja alebo tvrdohlavým Židom, ktorí sa stále skrývali v árijskom sektore. Samozrejme, práca pod jeho úroveň, no jeho sieť udavačov odhalila na paraguajskom veľvyslanectve vo Varšave zradného *chargé d'affaires*, pôvodcu nezákonného falšovania dokladov. Franke vždy patril k tým, ktorí urobia

všetko, aby dosiahli, čo je potrebné. V Esene robil kedysi detektíva, nie takého, čo každému vlezie do zadku a ženie sa za titulkami v novinách, ale čo vždy všetko prevrátil hore nohami, čo neváhal kľaknúť si na kolená, aby získal aj najmenší dôkaz. A taký človek je vždy prichystaný vyňuchať aj poslednú možnosť, ako sa znovu postaviť na nohy. Inak strávi zvyšok vojny v tomto zbytočnom zabudnutom meste alebo, ak by došlo k najhoršiemu, ako začínal pomaly šípiť, ho pošlú na východ do predných línií, kde ho pravdepodobne zastrelia vlastní ľudia, keď ich bude povzbudzovať, aby sa postavili proti postupujúcim ruským hordám. V týchto dňoch túžil Franke len po jednom, aby sa mu naskytla možnosť znovu presvedčiť nadriadených v Berlíne o tom, aký je pre nich nenahraditeľný.

Dnešok však považoval za dobrý deň. Jeho sieť narazila vo Varšave na udavača, a ten svojich predal. Stopa viedla z geta vo Varšave na paraguajské a salvádorské veľvyslanectvo. Dvestoštyridsať Židov. Pravdaže, pri celkovom pohľade len kvapka v mori, ale dvestoštyridsať Židov vzbudilo záujem vlád Spojených štátov amerických a Veľkej Británie. Berlín zúfalo potreboval voľajaký dôkaz, ak chcel spochybniť suverenitu neutrálnych latinskoamerických priateľov a vyriešiť túto háklivú situáciu. Určite sa mu z Berlína dostane pochvaly a možno mu kývne hlavou aj Canarias, čím nadriadení pripustia, že sa pri jeho hodnotení v Lisabone unáhli. A možno spozornie dokonca sám ríšsky maršal. Všetci si ho musia všimnúť.

Lebo človek ako Franke, vychovaný essenskými železiarňami, vedel, že to nie je také zložité. Vyžadovalo si to len ísť za pachom a nebáť sa zašpiniť si ruky. V tom spočíval problém s nafúkancami z Abwehru. Tí boli príliš zaneprázdnení koktailovými večierkami a flirtovaním s manželkami hodnostárov, aby rozoznali udavača od barmana. Ale Franke patril k tým, ktorí ochotne riskovali, ak bolo treba dačo urobiť.

V tej chvíli však naňho doľahol smútok, musel sa vrátiť do Varšavy a zima mala trvať ďalšie dva mesiace. Ak dosiahne ešte aspoň jeden úspech, určite mu znovu ponúknu jeho niekdajší post. Tentoraz možno v Ženeve. Často sa takto zasníval. Možno dokonca v Paríži.

Keď vlak vošiel do zákruty, rozplynul sa posledný oblak dymu. Vo Vitteľi prácu dokončil. Franke vzal preukaz totožnosti, ktorý mu podal kapitán.

Vízum s fotografiou, čo padlo na nástupište. Chutnučka na Židovku. Mož-
no dvanásťročná s vrkôčikmi a šťastným úsmevom. Prečítal si meno: Elena
Zeitmanová. *Zeitmanová*. Na tom nezáleží, pomyslel si Franke. Pozorne ho
zložil a vložil do vrečka. Nevedel presne, kam dievčatko poslal. Vraj do ne-
jakého pracovného tábora v Poľsku. Ale vedel, keď sa pozeral za vlakom,
že nech ju očakával akýkoľvek osud, nič na svete, nijaké víza ani pas, jej už
teraz nepomôžu.

PIATA KAPITOLA

JANUÁR, NASLEDUJÚCI DEŇ

Na stole hlavného štábu Úradu strategických služieb vo Washingtone čítal Peter Strauss so skľučujúcim pocitom kábelogram, ktorý poslal atašé z Rady vojnových utečencov v Berne.

Týkal sa viacerých civilistov zadržovaných v internačnom tábore vo Vitteli v severovýchodnom Francúzsku, kde čakali na transport z Európy pod ochranou latinskoamerických pasov.

Cestovných pasov, o ktoré sa veľmi zaujímal. A pomáhal ich zabezpečiť. Správa znela:

S polutovaním oznamujeme, že diplomatická ochrana týchto žiadateľov bola odrieknutá. Dokumenty boli získané neoprávnene. Všetkých nahnali do zapečateného vlaku. Smer: pracovný tábor v južnom Poľsku. Domnievame sa, že ide o mesto Osvienčim.

Straussovi zovrelo žalúdok, a tak si správu prečítal ešte raz. Pracuje na tom už rok. Rok všetko dôkladne pripravuje, aby sa doklady dostali do rúk človeka, o ktorého majú záujem, aby ho previezli aj s rodinou z Poľska a cez okupované územie. Tajne pripravovali transport. Rok prosili paraguajskú vládu, aby odolala nemeckému tlaku a stála na ich strane.

Ročné úsilie vyšlo navniivoč.

Všetkých nahnali do zapečateného vlaku. Smer: pracovný tábor v južnom Poľsku.

Strauss odložil kábelogram. Operácia Sumec sa skončila.

Synovi kantora, ktorý ešte aj dnes vedel odrecitovať modlitby a Tóru tak ako svoje meno, sa ešte silnejšie zovrel žalúdok. Otcov brat žil stále vo Viedni, netušili, aký osud ho postihol a čo sa stalo s jeho rodinou. Strauss bol presvedčený o pozitívnom výsledku tohto boja a všetku svoju vieru vložil do nádeje, že táto misia bude úspešná.

A teraz oboje padlo.

„Budete odpovedať?“ spýtal sa mladý poručík, ktorý mu priniesol správu a ešte vždy pri ňom stál.

„Nie.“ Pokrčil namrzené plecami. „Nebudem odpovedať.“ Sňal si drôtené okuliare a pustil sa do čistenia skiel.

„Takže je koniec? Dvestoštyridsiatich z nich...“ vyzvedal pobočník. Poručík o celej veci viac nevedel. „Mrzí ma to, pán kapitán.“

„Dvestoštyridsať životov.“ Strauss prikývol. „Všetci si zaslúžili, aby sme ich zachránili, ale len jediný z nich bol pre nás životne dôležitý.“

ŠIESTA KAPITOLA

O ŠTYRI DNI

Začuli sykot pary, škrípanie brzd a po troch agonických dňoch, keď sa v páchnucom priestore tlačili jeden na druhého ako sardinky, napokon vlak zastal. „Kde sme?“ pýtali sa ľudia v tme. Bola noc. „Vidí to niekto?“

Chvíľu stáli, zvonku počuli nemecké výkriky a brechot psov.

Ktosi povedal: „Počul som, že nechávajú psov útočiť na ľudí pri vystupovaní z vlaku. Tak sa ľudia stávajú ich korisťou.“

„Drž hubu,“ okríkla ho akási žena ostro. „Plašíš deti.“

Odzrazu začuli hrkot zámkov a dvere na vagónoch sa roztvorili. Dovnútra vníkol chladný vzduch a žiarivé svetlo.

„*Rauss, rauss*. Všetci von. Von! *Schneller*. Rýchlejšie.“ K vlaku sa rozbehli vojaci v sivých uniformách s obuškami a strhávali ľudí z vagónov. „Rýchlo! Poďte! Vezmite si svoje veci a zoradte sa na nástupišti.“

Alfreda, Martu a Lucy premkol strach, vystúpili z prepchatého vagóna, pred ostrým chladom si zapínali bundy a oči si chránili pred ostrým svetlom. Počas nekonečnej cesty zomreli vo vagóne aspoň štyria nešťastníci. Stará chorá žena, ďalšia tehotná, ktorá náhle odpadla a stratila záujem o život. A dve malé deti. V istých chvíľach Alfred už neveril, že Marta prežije, v zapratanom priestore sa mu videl jej chrapot v hrudi čoraz silnejší. Na jedenie nemali takmer nič, len čo si priniesli, a boli ochotní podeliť sa aj o to málo. A trápil ich aj smäd. V hrdlách im vyschlo. Mali len jednu prestávku na pitie. „Spomínaš si na našu svadobnú cestu do Talianska?“ Alfred sa počas cesty pokúšal Martu rozveseliť. „Ako si sa na mňa nahnevala?“

„Lebo si kúpil lístky do tretej triedy,“ prikývla a hlas jej znel už iba ako šepot.

„Viac som si nemohol dovoliť. Vtedy som ešte nemal učiteľské miesto,“ vysvetľoval Lucy, keď sa vagóny hojdali z jednej strany na druhú. „Keď si to spätne vybavím, nedopadla najhoršie, čo ty na to?“ spýtal sa Marty a zasmial sa.

„Tvoj otec vie vždy zmeniť neúspešný pokus na životnú lekciu,“ zažartovala Marta a pozrela na Lucy.

Vzápätí si oňho oprela hlavu a rozkašľala sa. Tak im lepšie plynul čas.

V tej chvíli sa na nástupišti zovšadiaľ ozývali výkriky a psí brechot. Svetlo sa rozsvetľovalo. Alfred zazrel v pozadí dozorcov so samopalmi. Vo jaci v čiernych uniformách ostro pískali a poháňali ľudí.

„Tadeto! Tade. Nechajte veci tam, kde sú! Postaráme sa o ne.“

Za posledné mesiace sa Alfredovi zhnusili francúzski dozorcovia vo Vitteli, ale teraz tu už Francúzi neboli, pomaly si začínal uvedomovať, že to, čo prežili v internačnom tábore, im bude pripadať ako pekná spomienka v porovnaní s tým, čo ich čaká teraz.

„Držme sa pokope,“ pripomenul a pomáhal Marte v tlačnici. „Aspoň že sme vystúpili z toho prekliateho vlaku. *Pozrite...*“ Ukázal hore na písmeňá, čo tvorili oblúk vysoko nad bránou.

„Čo to znamená, ocko?“ spýtala sa Lucy. Bolo to po nemecky.

„*Práca oslobodzuje*. Vidíš, Marta, musíš sa znovu zotaviť. Ak tu budeme pracovať, sme v bezpečí. Uvidíš.“

Zakašľala, prikývla. Postrčený davom sa načiahal za jej taškou.

„Daj.“ Alfred jej ju vzal. „Pomôžem ti.“

Keď sa vagóny vyprázdnil, všetci sa chvíľu túlili k sebe, matky držali deti za ruku, mladší pomáhali starším netušiac, čo bude nasledovať. K všetkým sa už doniesli chýry o týchto temných a príšerných miestach, odkiaľ niet návratu. Odrazu, a to ich pobavilo, začuli odniekiaľ hudbu. Hral orchester. *Ako je to možné?* Hral Schuberta. Alfred si bol istý. Počul ho v pražskom Rudolfine.

„Schubertov husľový koncert d mol,“ potvrdil ktosi.

„Vidíš, majú tu dokonca aj orchester.“ Alfred chytil Martu okolo krku. „Čo povieš, Lucy?“ Pokúsil sa o optimistický tón. „Nebude to tu až také zlé.“

„*Tadeto! Tadeto!*“ Dozorcovia v čiernych uniformách s označením SS sa laktami predierali davom. „Ženy a deti sa zoradia sem. Všetci muži, aj otcovia,“ ukázal jeden na druhú stranu, „tam. Nebojte sa, urobíme len prezenciu. Čoskoro sa znovu spojíte.“

„Musíme zostať spolu,“ znovu zopakoval Alfred, zdvihol oba kufre a pod pazuchu si zasunul aktovku.

„Vy tam!“ strčil doňho veľký dozorca v čiernej čiapke SS. „Ženy a deti doľava. A vy tam.“

„Mojej manželke nie je dobre.“ Alfred sa naňho obrátil po nemecky. „Je chorá. Potrebuje opateru.“

„Nebojte sa, postaráme sa o ňu. Čoskoro sa s ňou uvidíte. Všetci budete šťastní. Len tu nechajte všetky svoje veci.“

Na nástupišti sa vytvorila veľká kopa kufrov a tašiek, ako keby skupina turistov čakala na odvoz.

„Ale ako si ich nájdeme?“ spýtala sa žena v kožušinovom kabáte. „Ako budeme vedieť, čo je čie?“

„Nebojte sa, všetko zariadime.“ Nemecký dôstojník sa milo usmial. „Teraz len choďte, rýchlo, poklusom. Aj vy dve...“

Kým všetci prebiehali z jednej strany na druhú, psy štekali a dozorcovia ľudí poháňali, Alfred si všimol skupinku väzňov v modrosivých pásikavých uniformách a malých čiapkach, prechádzali davom, brali odloženú batožinu a hádzali ju na rýchlo rastúcu kopu. Keď sa zhrbení a vychudnutí ako zotročení robotníci venovali práci, vyhýbali sa očnému kontaktu s novou várkou ľudí, no jeden pohľadom spočinul na Alfredovi. Jeho vyzíabnuté tmavé črty, vyholená hlava a vpadnuté, bezduché oči rozprávali iný príbeh o tom, aký život sa tu vedie.

„Ženy a deti musia prejsť sem! *Schneller!* Rýchlejšie!“ vyštekol jeden Nemeč, schmatol Martu a Lucy za rameno a ťahal ich na správne miesto. V okamihu sa oddelili od Alfreda, ktorého dav odtlačil.

„*Marta!*“ Alfred sa načialhol za nimi. „*Lucy!*“

„Alfred!“ zvolala manželka, jeho meno zaniklo v hurhaji výkrikov a kvílenia, keď sa ho zúfala snažila chytiť.

„Ocko!“ vykrikla Lucy. „Som tu!“

Alfred pustil kufre a pokúsil sa preraziť si cestu k nim, no odtláčali ich od neho. Začal sa ho zmocňovať strach. „Prosím vás, musím sa dostať k svojej žene a dcére. Ja –“

„Nebojte sa, bude im dobre. Čoskoro sa s nimi stretnete,“ zasiahol dôstojník SS. Ukázal druhým smerom. „Vy choďte tam.“

„Viem určite, že vás čoskoro uvidím,“ zavolať za nimi Alfred. „Buďte silné. Nájdem spôsob, ako sa s vami spojiť.“

„Milujem ťa, Alfred!“ zavolať Marta. Cez tmavú masu ľudí sa mu podarilo zachytiť posledný prosbou naplnený pohľad a v jej očiach sa zračilo úplné odovzdanie sa osudu, čosi ako definitívny koniec, také niečo u nej nikdy predtým nevidel.

Zamával, obom poslal úsmev naplnený nádejou, hoci sa mu srdce naplnilo smútkom, strachom a pocitom, že ich už možno nikdy neuvidí. „Aj ja vás mám obe rád.“

Vtedy mu zmizli z očí.

Okolo neho na nástupišti sa mnohí naposledy uplakane lúčili a márne si priali: „Nebojte sa!“ „Čoskoro sa uvidíme.“ „Dávaj pozor na nášho syna,“ vraveli si jeden druhému. „Neboj sa, dám.“ Dozorcovia prikázali mužom, aby odložili príručnú batožinu a všetok majetok. Alfred stískal aktovku. Jeden z pásikavých väzňov sa ho dotkol a chystal sa mu ju vziať.

„Nie.“ Alfred ju zovrel ešte silnejšie. „Mám tam svoje knihy. Vzorce.“

„Nevzpieraj sa,“ šepol mu väzeň potichu. „Zastreliť ťa.“

„Nie, nedám ich nikomu,“ odvetil Alfred a objal tašku oboma rukami.

„Zobuď sa, človeče, tu nebudeš potrebovať vzorce.“

Podišiel k nim nemecký dôstojník s pobaveným úškrnom na tvári. „Tu poznáme len jeden vzorec a ten sa rýchlo naučíš, sľubujem.“

„Som fyzik. Tu mám celý svoj výskum. Svoju celoživotnú prácu, pán Obersturmführer,“ priznal sa Alfred a zisťoval jeho hodnotu.

„Toto je teraz tvoja práca,“ odvetil dôstojník a ukázal na väzňov, ako hádzu svoj majetok na kopu. Dôstojník sa pokúsil vziať aktovku z Alfredových rúk. „Správaj sa slušne a možno prežiješ. Máš celkom dobrú nemčinu.“ Ukázal na rad. „Choď tam.“

„Prosím...“ Alfred sa vzpieraľ ďalej. „Nie.“

V zlomku sekundy sa nemecká slušnosť zmenila na niečo celkom iné. „Nepočul si ma, povedal som, pusti ju, ty Židák!“ Siahol do puzdra a vytiahol pištoľ. „Alebo chceš, aby sa tvoj tunajší pobyt zmenil na krátkodobý?“

„Daj mi ju. Prosím ťa,“ žobronil väzeň, no v očiach sa mu objavilo naliehavé varovanie.

Alfred zachytil v očiach nemeckého dôstojníka zúrivosť a ako mu od hnevu tuhne krk, uvedomil si, že ak bude vzdorovať ešte sekundu, zastrelí ho priamo tu na trati, dopadne tak ako starý rabin a jeho manželka vo Vitteli. Musel zostať nažive, už len kvôli Marte a Lucy. Musel ich vidieť ešte raz.

Zdráhavo pustil aktovku.

„A teraz choď tam.“ Nemec ho sotil k radu mladších mužov. „Tvoja nemčina sa nám hodí.“ Zapískal na píšťalke a prešiel k ďalšiemu.

Alfred sa díval, ako väzeň berie jeho koženú aktovku a hádže ju na horu tašiek a ostatného majetku, rástla každou minútou. Zdesene zbadal, ako sa otvára a jeho práca, stránka za stránkou – rovnice, vzorce, výskum publikovaný v časopisoch *Academica Scientifica* a *Zeitschrift für Physik*, hrdlačina dvadsiatich rokov – pomaly vypadáva z aktovky ako odpad na kopu tašiek, ruksakov, detských hračiek a bábik, kým nezmizne – každá stránka ako telá ľahostajne hodené do masového hrobu a následne zakryté ďalšími.

Keby len vedeli, o čo v nich ide...

Podali mu uniformu a povedali, aby prešiel do odbavovacej budovy a prezliekol sa. Cez všadeprítomné kvílenie na nástupišti a zúfalé lúčenie a výkriky „Milujem ťa!“ a „Buď silná!“ sa Alfredovi zazdalo, že začul svoje meno. Otočil sa, srdce mu poskočilo od nádeje. „Marta!“

Ale to len iný väzeň kričal na niekoho iného. Očami prehládaval dav, aby ešte naposledy zazrel svoje dievčatá, ale už ich nebolo. Vzápätí ho postrčila ľudská masa a išli ďalej. *Dvadsaťosem rokov...* povedal si. Za ten čas

len zriedka strávili deň jeden bez druhého. Naklepala každú stranu jeho štúdií a dopredu si vypočula stovky jeho prednášok, opravovala mu syntax i kadenciu. Piekla mu koláče a mäso. Každý štvrtok sa na Ulici kráľa Stanislava cestou z univerzity zastavil na trhu a priniesol jej kvety. Mal hrôzu z toho, že ju už nikdy neuvidí. Ani jednu z nich. Že všetci na tomto mieste zomrú. Modlil sa, aby sa im nič nestalo. Pred sebou videl, ako sa rad, v ktorom kráčal, delí na dva nové. Šípil, že v jednom prežije a v druhom zomrie. Ale v tej chvíli už bolo neskoro na strach alebo na modlitby.

Obzrel sa a sledoval, ako sa jeho papiere rozptyľujú sťa suché lístie na kope tašiek a ľudského majetku, z malej časti v ňom, ktorá bola ešte schopná pociťovať strach či nádej, nezostalo nič.

Už načisto odumrela.

SIEDMA KAPITOLA

KONIEC APRÍLA, O TRI MESIACE LISABON

Na lisabonskom letisku zatiahol k obrubníku čiernej opel a Peter Strauss rýchlo nasadol na zadné sedadlo, aby sa schoval pred dažďom.

Na hlave nemal dôstojnícku čiapku ani pod pršiplášťom uniformu armádneho kapitána. Len športovú bundu a flanelové nohavice, dokrčené po dvojhodinovom lete z Londýna. S kufríkom a koženou aktovkou vyzeral ako hociktorý podnikateľ, ktorý profituje z vojny, predáva oceľ alebo potraviny či nakupuje portugalský volfrám, keďže Lisabon počas vojny zostal jedným z posledných otvorených a prosperujúcich obchodných centier v Európe.

„Pán kapitán,“ privítal ho vo Švajčiarsku narodený vodič, pracoval vo Výbore vojnových utečencov a vzal mu batožinu. „Viem, máte za sebou dlhú cestu. Nechcete sa zastaviť v hoteli a trochu sa občerstviť?“

„Ďakujem,“ odvetil Strauss. Chytil diplomatický nočný let do Londýna, potom strávil dva dni ponorený do tajných telefonických rozhovorov a kábelogramov, aby zorganizoval stretnutie a teraz sa mal stať jeho súčasťou. „Rád by som pokračoval ďalej, ak nemáte nič proti tomu.“

„Výborne.“ Vodič uložil Straussov kufor na predné sedadlo a sadol si za volant. „Všetci už čakajú. Boli ste už niekedy v Estorile?“

Asi o štyridsať minút došli na pobrežie a vošli do nóbl prímorského rekreačného strediska s vyhláseným kasínom, kde európska smotánka vyhnaná z domovov vo večerných šatách stavila na výstupné víza

a miešala sa s britskými a nemeckými špiónmi. Auto zastalo pred dvojposchodovým domom so škridlovou strechou s výhľadom na more za vysokou železnou bránou a omietnutým vonkajším múrom: Rua do Mare 114. Vila mohla patriť ktorejkoľvek bohatej portugalskej rodine, ktorá hľadá ústranie a pekný výhľad na more, ale v skutočnosti išlo o letné sídlo katolíckeho biskupa. Vysoké múry a súkromie, ďaleko od špionážnej siete v Lisabone a od letných davov, ideálne miesto pre ľudí, s ktorými sa Strauss prišiel stretnúť.

Predná brána sa otvorila a opel zastal na dvore. Uprostred stála veľká fontána vo florentskom štýle. Ktosi vyšiel von, aby ho privítal, nízky muž v peknom obleku s kozou briadkou, predstavil sa ako Ricardo Oliva z Medzinárodného utečeneckého výboru a klenutou chodbou odviezol Straussa do hlavnej budovy. Vo veľkej miestnosti, kde dominovali obrovský kamenný kozub a sviečkový luster, čakala naňho skupinka ľudí. Ako prvý ho privítal plešatý arcibiskupov asistent v čiernom odeve a s krížom, mal okolo päťdesiatky, predstavil sa ako monsignor Correa.

„Ďakujem, že ste stretnutie zorganizovali,“ povedal Strauss a podal kňazovi ruku. „A prosím vás, odovzdajte aj poďakovanie od našej vlády jeho eminencii za to, že nám poskytol súkromie vo svojom dome.“

„Súkromie je jediná zbraň, akú dnes máme,“ poznamenal monsignor a prikývol, „ale čoskoro, aspoň dúfame, sa tie hanebné veci dostanú na svetlo sveta. V skutočnosti nás isté veci tlačia väčšmi než politická a náboženská neutralita. Dokonca aj uprostred vojny.“

„V to dúfame aj my,“ povedal Strauss.

Prechádzal miestnosťou a stretal sa s rozličnými predstaviteľmi z utečeneckých skupín z Bernu a Štokholmu, s dvoma ortodoxnými rabínmi, nevedeli po anglicky, ale Strauss sa s nimi zvítal tradičným hebrejským „Šalom, rebi“, a napokon s Alexandrom Katznerom zo Židovského svetového kongresu. Veľmi dobre vedel o tom, ako sa usiluje pašovať Židov z okupovaných území. Strauss mal dojem, že sa s ním všetci stretávajú s veľkým očakávaním.

„Sme radi, že ste prišli.“ Privítal ho Katzner vrelo. „Je načase, aby sa svet dozvedel o tom, čo my už nejaký čas vieme.“

„Váš prezident si musí uvedomiť,“ ozval sa jeden z predstaviteľov utečeneckého výboru, „čomu čelíme. A potom konať.“

„Prosím, prosím, nechajme nášho hosťa, nech sa trochu rozhladne. Nechcete si niečo zajesť, pán kapitán?“ Monsignor Correa chytil Straussa za lakeť. „Viem, že máte za sebou dlhú cestu.“

Strauss sa mu poďakoval, ale úctivo odmietol. „Rád by som čo najskôr začal, ak nemáte nič proti tomu.“

„Samozrejme. Chápe. Potom tadeto...“ Monsignor otvoril vedľajšie dvojité dvere a uviedol Straussa do priestranej slávnostnej jedálne. „Čakajú na vás.“

Za dlhým dreveným stolom s dvoma veľkými zlatými svietnikmi v strede sedeli Rudolf Vrba a Alfred Wetzler.

Obaja boli počerní a chudí, oblečení v priveľmi voľných oblekoch, a keď všetci vošli dnu, zostali sedieť. Pred niekoľkými týždňami utiekli z tábora a vlasy im len začínali rásť. Wetzler, Strauss ho spoznal z fotografie, mal fúziky. Jeho očividne nervózny český krajan Vrba fajčil a zostal na svojom mieste. Český člen Výboru vojnových utečencov prišiel ako tlmočník.

Strauss im najprv podal ruku a zagrataloval k statočnému úteku. „Obaja ste prejavili pozoruhodnú odvahu. Celý svet sa stáva vašim veľkým dlžníkom.“ Postavili pred neho šálku čiernej kávy s kúskom tvrdého cukru.

Český tlmočník a obaja muži s miernym nadšením prikývli.

„Tu je ich správa,“ povedal Katzner zo Židovského svetového kongresu a pred Straussa potisol hrubú kopu papierov. „Ale predpokladám, že s dôležitými podrobnosťami ste sa už oboznámili. Už dlhší čas nie je tajomstvom, čo sa deje. Každý v tejto miestnosti by rád vedel, prečo sa odpoveď tak oneskoruje. Toto už prestáva byť vojna, ktorú vedú nacisti proti nám. Ale vraždenie.“

„Ja som vojak, nie diplomat,“ odvetil Strauss, „ale uisťujem vás, že sme už o všetkom upovedomili pána prezidenta.“

„Aj vy ste Žid, či nie?“ spýtal sa Švéd z utečeneckého výboru.

Strauss prikývol. „Áno.“

„Takže vám to musí byť jasnejšie ako hocikomu inému. Každý deň umierajú tisíce a tisíce ľudí. Prečo vaša vláda nekoná?“

„Americká vláda sa zaujíma o všetky životy ohrozené nacistickým režimom,“ odvetil Strauss, hoci mu slová ležali v žalúdku ako nestrávený kus mäsa a vyznievali nepravdivo. Pochopil, že títo ľudia pozerajú na jeho návštevu ako na znamenie a dúfajú, že po nej bude nasledovať vojenská odpoveď, o akú žiadajú. Že Spojené štáty americké, mimo Európy domov väčšiny Židov na svete, podniknú na tábory letecké útoky alebo zbombardujú vlakové koľajnice, čo vedú do nich. Že jeho návšteva prinesie dlhoočakávanú nádej.

Ale preto sem neprišiel.

Strauss prikývol takmer ospravedlňujúco a otočil sa k Vrbovi a Wetzlerovi. Siahol do aktovky a vytiahol zakladač. „Mám tu fotografiu a rád by som vám ju obom ukázal.“ Čech pretlmočil jeho slová. Strauss vytiahol fotografiu osem krát desať centimetrov a posunul ju po stole. Najprv k Vrbovi, ten na ňu úkosom pozrel. „Poznáte toho človeka?“

Keď Čech pretlmočil, utečenec pozrel na Straussa bez najmenšieho náznaku, že by ho spoznával.

„Nevideli ste ho?“ dobiedzal Strauss ďalej. „V tábore? Je tam?“

Pomaly zdvihol fotografiu Alfreda Mendla.

Vrba mal krátke tmavé vlasy, plochý nos a výrazné tenké obočie. Na jednej strane sa mu ústa dvíhali dohora, nadobúdala takmer zlomyseľný škriatkovský výzor. Dlhو sa díval na fotografiu a Strauss čakal. Napokon sa naňho Vrba znovu pozrel.

„Žiaľ, nie,“ zajakavo odvetil po anglicky a pokrútil hlavou.

Strauss pocítil, ako ho od sklamania pichlo v srdci. Jeho posledná nádej. Nádej mnohých ľudí. Ročná práca visela vo vzduchu. Posunul fotografiu Wetzlerovi. Pôsobila snaživejšie, mal vysoké čelo a husté obočie. Fotografiu si veľmi dlho prezeral, ale napokon ju posunul po stole späť a len lahostajne pokrčil plecami.

„Prosím vás,“ naliehal Strauss. „Pozrite sa ešte raz. Je to dôležité.“

Wetzler na ňu znovu len povrchno pozrel a potom siahol na stôl za portugalskými cigaretami. Pritom sa mu vyhrnul rukáv a Straussove oči

pritiahli modrasté čísla na spodnej strane utečencovho zápästia. Wetzler si zapálil a potiahol si. Hodnú chvíľu rozprával po česky, ani raz pritom nespustil oči zo Straussa.

„Pán Wetzler chce vedieť,“ pretlmočil napokon Čech, „prečo je ten chlap taký výnimočný, že si zaslúži väčšiu pozornosť než všetci ostatní. Každý deň umierajú stovky nevinných ľudí. Ženy, deti. Len čo vystúpia z vlaku, oberú ich o všetok majetok a pošlú do plynu. Všetko dobrí občania.“ Wetzler rozprával rýchlo a tlmočník robil, čo vedel, aby mu stačil. „Všetci viedli hodnotné životy. Čo je to za človeka, kvôli ktorému ste precestovali toľkú diaľku, len aby ste sa spýtali, či je v tábore?“

Utečenec posunul fotografiu po stole späť, akoby očakával odpoveď.

„Neviem vám odvetiť,“ ozval sa Strauss a pozrel mu do očí, „viem len to, že je to veľmi naliehavé. Chápem, čo chcete povedať. A spomeniem to na najvyššej vládnej úrovni. Dávam vám svoje slovo.“

Utečenec potiahol nosom a odklepol popol do popolníka. Očami prebehol na priateľa Vrba, akoby medzi nimi existovala tichá dohoda. Strauss chvíľu čakal, no napokon vložil Mendlovu fotografiu do aktovky.

Vtom sa odrazu po anglicky dôrazne ozval Rudolf Vrba a váhavo prikývol: „Je tam. Váš človek. Samozrejme, bol tam pred dvoma mesiacmi. Každý deň zomierajú stovky väzňov. Nik to nemôže vedieť naisto...“

Strauss pocítil, ako sa ním prevalila vlna optimizmu. *Je tam*. Práve pre tieto slová precestoval na druhú stranu oceánu. „Ako si môžete byť taký istý?“ spýtal sa Čecha. „Museli tam byť predsa tisícky tváří. A dnes môže vyzeráť inak. Všetko sa zmenilo.“ To, že si naňho spomenul, je jedna vec, ale Strauss potreboval, aby mu to potvrdil. Potreboval niečo rukolapné.

Vrba pokrčil plecami. „Vraj bol kedysi profesor, je tak? Aspoň tak ho tam ľudia volali.“

„Áno,“ prikývol Strauss a krv sa mu v žilách rozprúdila. „Bol.“

„A okrem toho ho bolela sedmička vľavo dolu.“

„*Sedmička vľavo dolu?*“ Strauss zmätene naňho pozrel. Načmáral si číslo do notesa. „Čo je to?“

„Zub. Doma som študoval stomatológiu. Raz mi ho priviedli. Mal v nej ložisko hnisu.“ Škriatkovská tvár sa mu vykrivila do úsmevu. „V tábore som sa na tváre nikdy veľmi pozorne nedíval, ale na zub nezabudnem nikdy.“

ÔSMA KAPITOLA

V ten večer sedel Strauss v bare hotela Sao Mamede, v tmavej bočnej ulici, vo svete bez hluku a veselého života v kasíne. Ešte ďalej od hotela Pallácio Estoril a jeho hlučného podniku obloženého drevom, kde sa nad koňakom miešali nemeckí a britskí špióni a kde si každý, kto vstúpil dnu, mohol byť istý, že skončí na niečom zozname.

Okrem neho sedel v bare ešte jeden pár, popíjal aperol a v tichom kúte sa túlil k sebe. Tu si ho nik nevšimne. Žiadny recepčný si nebude prezerat' jeho odkazy. Strauss čítal kábelogram, ktorý práve poslal do Washingtonu.

Na telexové číslo určené len na to, aby sa jeho správy nepozorovane dostali do rúk plukovníka Donovana. Zväčša opisoval banálne detaily svojej cesty. Klientov, s ktorými sa stretol, nevybavené objednávky. Žiadosť na ministerstvo prírodných zdrojov. Všetko, samozrejme, falošné. Vymyslené.

Vždy mal význam len posledný riadok správy.

„Nehodláte nám pomôcť, však?“ oslovil ho Alexander Katzner po Vrbovom a Wetzlerovom priznaní, že poznajú človeka na fotografii, čím sa vysvetlil hlavný cieľ jeho návštevy.

Nie. Nemôžem.

Až do trinástich rokov študoval Strauss Tóru. Otcova rodina mala príbuzných v Európe. Spomenul si na čísla, čo videl vytetované na Wetzlerovom zápästí. Keby poslali lietadlá, aby zbombardovali tie prekliate miesta, sám by riadil prvé z nich.

Podišiel k nemu barman.

„Škótsku,“ objednal si Strauss. „Tú najlepšiu.“ Bežne nepil, ale dnes večer pri pomyslení na Donovanovu reakciu sa mu videlo, že ak si vypije, urobí správne.

Každý deň zomierajú stovky nevinných ľudí, povedal mu Wetzler. Čím je ten chlap taký výnimočný, že si zaslúži väčšiu pozornosť než všetci ostatní?

„Ako je možné, že to sám necítite?“ Pozrel mu do očí jeden z členov výboru vojnových utečencov. „Veď ste Žid.“

Áno, cítí to. Tak ho to bolelo, že nevládal ani odpovedať.

Neprišiel sem však kvôli tomu.

Barman mu priniesol whisky. Strauss ju vypil na ex. Pocítil, ako sa mu ulavilo na duši. Usmial sa, predstavil si šéfovu reakciu, päťtisíc kilometrov odtiaľto, keď dostal správu.

Objednal si ešte jednu.

Hnisavé ložisko... Strauss sa musel zasmiať a pokrútil hlavou. Teraz aspoň vedia, kde je. Živori v samom pekle. Musia ho odtiaľ nejako dostať.

Rybárčenie tu vyzerá sľubne, zakončil kábelogram. Pripravte si udicu. Sumec je v rybníku.

DEVIATA KAPITOLA

ZAČIATOK MÁJA, O DVA TÝŽDNE

WASHINGTON

**ROVNAKÉ STRETNUTIE V BIELOM DOME S ROOSEVELTOM,
STIMSONOM, MORGENTHAUOM A DONOVANOM**

Keď si Strauss na stole rozkladal papiere, Roosevelt sa naňho zahľadel. „Rozprávame sa o tom pánovi v Osvienčime, pán kapitán. Nevraveli ste, že ešte existuje iný spôsob?“

„Áno.“ Strauss pozrel na svojho šéfa. Ten mu kývol hlavou, aby pokračoval. „Ak ho nemôžeme vykúpiť alebo nejakým spôsobom získať výmenným obchodom,“ kapitán si odkašľal, „potom navrhujem, aby sme ho jednoducho uniesli.“

Spočiatku sa nik neozval.

„Uniesť ho?“ Minister financií Morgenthau sa naňho pozrel, akoby dobre nepočul. „Máme len tak vojsť do tábora smrti stráženého tisíckou Nemcov? Uprostred okupovaného Poľska?“

Strauss predvídal takú reakciu. V tejto chvíli hral svoju najväčšiu rolu na scéne života. *A možno poslednú*, blyso mu hlavou. Opätoval pohľad ministrovi financií, jednému z najbližších prezidentových dôverníkov, a uvedomil si, že ho musí presvedčiť, preto rázne prikývol. „Áno, presne to navrhujem, pán minister.“

Keď vzduch v miestnosti zhustol od pochybností, Strauss sa obrátil k Henrymu Stimsonovi. „Vravíte, že toho človeka potrebujete, je tak, pán tajomník?“

Rooseveltov tajomník zdráhavo prikývol. „Kedysi bol profesorom. V Lvove. Zaoberal sa elektromagnetickou fyzikou. Je jedným z dvoch ľudí na svete, o ktorých možno povedať, že sú v tejto oblasti naslovovzatí odborníci. Naši ľudia,“ obrátil sa k prezidentovi, „na západe krajiny si veľmi dobre uvedomujú, že bez neho vo výskume nepokročíme.“

Strauss po prvý raz počul slová „na západe krajiny“, no hneď pochopil, že ide o čosi veľké. Zo špiónážnej siete prenikali chýry, že sú veľmi blízko k vyrobeniu zbrane rozhodujúcej sily a veľkosti.

„Vravíte, že je jedným z dvoch...?“ Roosevelt nespúšťal oči zo Stimsona.

„Áno. Ale podľa generála Grovesa,“ zapojil sa šéf Úradu strategických služieb, „je v súčasnosti jediný, kto pri pokusoch s uránom nepracuje pre Nemcov.“

„Chápem.“ Tajné vedecké pokusy s jadrovým štiepením, aby sa vyvolala reťazová reakcia schopná vytvoriť zbraň tisíc ráz silnejšiu, než akú doteraz svet videl, prebiehali na oboch stranách Atlantického oceánu, v Spojených štátoch amerických v Los Alamos, v Novom Mexiku – „na západe krajiny“ – viedli ich fyzik Robert Oppenheimer a jeho vojenský druh generál Leslie Groves. V tejto miestnosti len Roosevelt a jeho minister obrany vedeli, ako tieto preteky postupujú a že výsledok vojny sa pravdepodobne presunie na stranu ich víťaza.

„V takom prípade,“ kapitán Strauss sa poobzeral okolo seba, „navrhujem, aby sme sa o to pokúsili.“

„Máte na mysli prepád?“ Teraz bol na rade prezident, aby mu kládol otázky. „Na nacistickom území? Máme tam poslať oddiel. Zlikvidovať dozorcov. Nájst ho a uniesť ho?“

„Nie, pán prezident,“ vysvetľoval kapitán z Úradu strategických služieb. Otvoril zakladač a vybral mapu, náčrt tábora. Vyhotovili ju Vrba s Wetzlerom. „Prepad by sa nedal uskutočniť. Nemci tábor dôkladne strážia. Navyše neďaleko majú ďalšie vojenské jednotky. Nemôžeme použiť silu a nesmieme sa unáhliť. V tábore sú tisícky väzňov. Údajne ich identifikujú len podľa čísel, nie podľa mien. Videl som to v Lisabone.“ Vystrel ruku. „Čísla vypalujú väzňom do zápästia.“

Roosevelt sa znechutene striasol, potom sa otočil k Donovanovi. „Tak čo máte v talóne?“

„Jedného človeka.“ Šéf Úradu strategických služieb vzal Vrbovu mapu. „V noci ho zhodíme neďaleko tábora. Napojíme ho na miestnych partizánov, s tými sme sa už skontaktovali. Vieme ho prepašovať do tábora. Bude mať sedemdesiatdva hodín na to, aby našiel cieľový subjekt a oboch dostal z tábora von.“

„Jediný človek? V tábore ho bude hľadať ako ihlu v kope sena,“ vyhlásil Henry Stimson. „Ak je ešte vôbec nažive.“

„Áno. Súhlasím.“ Prikývol Donovan skromne. „Ak. Šance sú mizivé. Ale, ak tomu dobre rozumiem, ani rozhodnutie nechať ho tam by nebolo dobré.“

„Jediný človek...“ vyslovil Morgenthau nahlas to, na čo všetci mysleli. „Kto sa vôbec podujme na takú úlohu? Čítali ste predsa, aké svinstvá sa tam dejú. Čo ak ho chytiť, alebo sa nedostane von. Je to zaručená samovražda. A určite ho chytiť, pán plukovník, tým si buďte istý. A potom čo?“ Obrátil sa k prezidentovi. „Ohrozíme tým všetky naše súčasné dôležité rokovania. Eichman je pripravený na výmenný obchod s tisíckami židovských životov. A do tábora nemôžete poslať vycvičeného vojaka. Vynímal by sa tam ako biela vrana. Hneď by ho mali. Musí hovoriť po poľsky a čiastočne vyzerať...“

„Myslím, že takého máme,“ prerušil ho Peter Strauss a otvoril iný spis. Poslal kolovať fotografiu.

Videli na nej asi dvadsaťpäťročného muža s počernými semitskými črtami. Chudá, úzka tvár, tmavé oči.

„Nie je agent, ale poručík zo spravodajskej služby tu vo Washingtone,“ vysvetlil Strauss. „V súčasnosti dešifruje nemecké a poľské kábologramy. Volá sa Blum. Nathan.“

„Je Žid?“ spýtal sa Morgenthau, zdvihol fotografiu a pozorne si ju prezeral.

„Áno.“

Stimson neveriacky pozrel na kapitána z USS. „Chystáte sa prepašovať do pracovného tábora na nepriateľskom území úradného prekladateľa

a poveriť ho jednou z najdôležitejších tajných úloh v tejto vojne? Čo ste zosľaleli?“ V spravodajských kruhoch sa všeobecne vedelo, že minister obrany pohárda nerozvážnymi riskantnými činmi tohto úradu.

„Nie je len prekladateľ. Do Spojených štátov amerických prišiel v roku 1941 z Varšavy,“ pokračoval Strauss. „Utielkol z krakovského geta a riskoval život, aby odniesol uctievané náboženské listiny do bezpečného Švédska. Rok strávil na Newyorskej univerzite, kde sa stal univerzitným boxerským šampiónom v ľahkej váhe a potom ho odviedli. Plynule rozpráva štyrmi jazykmi vrátane poľštiny a nemčiny.“

„A myslíte, že to zvládne?“ Roosevelt si prezeral fotografiu a potom ju podal Straussovi. „Vráti sa na podobné miesto, z ktorého riskujúc život utiekol? A vyberie sa s bubnom na zajace, aby našiel nášho človeka?“

„Podľa nášho názoru má veľkú šancu, že sa mu to podarí,“ prerušil ich plukovník Donovan. „Už sa niekoľkokrát zaujímal, či by nemohol dostať väčšiu úlohu.“

„No, a toto je zaručene väčšia úloha,“ zafučal Stimson posmešne.

„Navyše, je tu ešte jedna vec...“

„A to...?“ Roosevelt naňho uprel zamračený pohľad.

„Po príchode sem mu o šesť mesiacov Nemci v Poľsku zabili celú rodinu.“ Donovan pozrel prezidentovi do očí. „Podľa tých, čo ho poznajú, si vyčíta, že ich tam nechal umrieť.“

DESIATA KAPITOLA

NA DRUHÝ DEŇ HLAVNÝ ŠTÁB USS, WASHINGTON

Nathan Blum sedel za stolom v suteréne budovy C, v hlavnom štábe USS vo Washingtone. Prišla kopa kábelogramov, niekoľko v poľštine, iné v ruštine a ukrajinčine, často šifrované, od partizánov v okupovanom Poľsku i na Ukrajine. Ako mladý analytik skupiny C mal Blum za úlohu preložiť ich a posunúť ďalej, roztriediť podľa dôležitosti príslušnému personálu v jeho oddelení, ktoré bolo v rámci budovy známe ako UE-5, alebo ilegálna činnosť v Európe, päťka znamenala Poľsko a venovalo sa udržiavaniu spojenia s odbojom a koordináciou povstaleckých akcií.

Predpoludním prišiel z Londýna v zapečatenom vrecku súbor fotografií. Zachytávali niekoľko veľkých úlomkov, ktoré poľský odboj vytiahol z rieky Bug neďaleko mesta Siemiatycze vo východnom Poľsku. Pred dvoma týždňami zachytili kábelogramy, kde sa uvádzali podrobnosti o tom, ako dvaja kľúčoví nemeckí vedci z tajného raketového laboratória v Peenemünde zamierili do tejto poľskej oblasti, kde si nacisti zjavne zriadili tajné testovacie zariadenie. Nathan chápal prečo. Pred dvoma dňami partizáni neďaleko Siemiatycze hlásili na raňajšej oblohe záblesk, špirálovito klesal k zemi, celkom jasne neúspešný pokus s nejakou tajnou raketou. Keď si pospájali hlásenia, dospel k názoru, že fotografie nezachytávajú bezvýznamné trosky. Išlo o reálnu vec, celkom pravdepodobne o testovací let nacistickej vychýrenej riadenej strely V-2. Pripravovali ju na to, aby ňou cez Lamanšský prielav ostreľovali bezbranné Anglicko. Aktuálne úlomky

sa dostali do rúk poľského ilegálneho hnutia a teraz sa čakalo na prepravu na miesto, odkiaľ by mohli byť prevezení do Anglicka, kde by ich prezreli odborníci: akcia známa ako Operácia most.

Obrázky, na aké sa Nathan pozeral, možno znamenali najväčší spravodajský prelom vo vojne.

Hoci mal Nathan sotva dvadsaťtri rokov a udržoval každodenné spojenie USS s AK, Armiou Krajovou – s poľskou odbojovou skupinou, čo sa aktívne zapájala do vojny sabotážami a vraždami za nepriateľskými líniami a celkom sa jej darilo robiť zo života na kolabujúcom nacistickom ruskom fronte krvavé peklo –, posledný rok strávil v tomto zatuchnutom suteréne a veľmi túžil urobiť čosi viac. Len pred tromi rokmi študoval na univerzite v rodnom meste Krakove ekonómiu, a aby potešil matku, hrával na klavíri Lisztove a Chopinove skladby, hoci väčšmi sa mu páčila súčasná hudba Fatsa Wallera a amerických džezových umelcov, lebo tí práve ovládli Európu. Hral slušne, ale nikdy nie v tej istej lige ako jeho mladšia sestra Leisa, tá hrala na klarinete a každý vravel, že jedného dňa sa stane členkou národného orchestra. Jeho otec vlastnil na Florianskej ulici najlepši obchod s klobúkmi v Krakove, s malou továrňou na poschodí. Predávali homburgy, borsaliny, fedory, dokonca aj menšie alpské klobúky, v tých dňoch veľmi populárne u Rakúšanov a Nemcov, a rabínske klobúky. Klobúky nemajú krajinu, vravieval vždy jeho otec. Pred príchodom Nemcov nebývali v židovskej štvrti, ale v priestrannom byte na ulici Grodzka neďaleko katedrály Mariacki. Otcovi zákazníci boli podnikatelia, štátni úradníci, profesori, rabíni, dokonca členovia exilových kráľovských rodín. Životom ich sprevádzala hudba, umenie a priatelia zo všetkých vrstiev poľskej spoločnosti. Hovorili po poľsky, nie jidiš. Neriadili sa ani podľa toho, čo je kóšer.

Jeho matka často rozprávala, ako navštívila tetu Rosu, a tá sa s tým nevedela zmieriť: „Viem, že ti na tom nezáleží, ale nemohla by si používať aspoň iný nôž na natieranie chleba maslom a na krájanie mäsa?“

Načo jej matka odvetila: „A vari ty nevieš, milá teta, že len tak mimochodom mäso sa smaží na masle?“

Úbohá teta zbledla ako krieda.

Prirodzene, všetko platilo do roku 1941, keď sa museli všetky židovské podniky zatvoriť a všetkých Židov nahnali do geta.

Keď Nathan chodil na univerzitu, pridal sa k slobodnému mládežníckemu politickému hnutiu. Pomáhal dokonca uverejňovať antifašistický bulletin *He-Haluk HaLohem, Bojujúci pionier*. V októbri oznámili Židom, že už ďalej nesmú študovať. Otcov obchod vyrabovali a označili veľkou žltou hviezdou, všetci na rukáv dostali pásky, a tie museli nosiť. Vzápätí ich po šesťdesiatich rokoch činnosti prinútili obchod zatvoriť. Dve generácie majiteľov predávali klobúky najnoblesnejším pánom v Poľsku. V gete sa museli nasťahovať do preplneného biedneho bytu na Jozefinskej ulici s bratancami Herzlichovcami, dvanásť sa delili o štyri malé miestnosti. Z Nathana sa stal človek, ktorého prezývali Fretka, lebo sa všade dostal a všetko vyňuchal. Pravidelne z tábora vynášal poštu, prenášal rodinné odkazy, dokonca aj peniaze do úschovy, prinášal jedlo, potrebné lieky a dokonca aj zbrane. Jeho priateľ z univerzity Jakob Epstein vyrastal v tej oblasti a zoznamoval ho so všetkými podzemnými kanálmi a tunelmi, tajnými dverami medzi budovami, tajnými úkrytmi, ak ich naháňali, dokonca s priepastou hlboko pod synagógou a prechodmi po strechách, kým ich nepoznal tak dokonale ako hociktorý miestny zlodej. Ak by ho prichytili, že niečo do geta pašuje, znamenalo by to preňho istú smrť, ako aj tvrdé prenasledovanie jeho rodiny. Nathanovu najväčšiu výhodu predstavovala jeho nevinná tvár a dôveryhodný výzor, dokonale maskovali to, čo mal vždy za lubom.

Raz aby sa vyhol dolapeniu, musel sa skryť pod nemecké vojenské nákladné auto práve v okamihu, keď sa chystalo na prepád. Len čo sa auto pohlo, rýchlo sa spod neho vygúľal a schoval za smetné nádoby. Inokedy ho zastavili s balíčkami peňazí a listov zašitými do ruksaku, ukázal im falošnú priepustku, podľa nej pracoval mimo geta v nemeckom cukrovare. „Na robotníka vyzeráš primlado.“ Dozorca si ho pochybovačne prezeral. „Nie som riaditeľ,“ odvetil Nathan a nikdy sa neprezradil strachom, „len upratovač.“ Nechali ho prejsť. A raz, keď utekal po streche, ho postrelili, našťastie sa guľka o ruku len obtrela, no pripomenula mu, aké veľké

nebezpečenstvo mu v skutočnosti hrozí, a jeho matka sa oňho starala, akoby ho smrteľne zranili.

Na jar roku 1943 geto nadobro zatvorili a zaobchádzanie so Židmi i s jeho rodinou sa zhoršilo. Medzi ľuďmi prevládol pocit neistoty a šírili sa chýry o popravách v Lodži a Varšave. O masových deportáciách na neznáme miesta, odkiaľ sa už nikdy nikto nevrátil. Na otcovej tvári sa usadil trvalý smútok. Všetko, čo jeho otec a neskôr on vybudovali, sa pominulo, všetci dlhoroční štátni zákazníci, všetky vzťahy s najbohatšími rodinami v Krakove. Dnes mu už neodpovedali ani na listy. Jedného dňa Nathanovho priateľa Epsteina vytiahli z bytu a odviezli do hlavného štábu gestapa v chate Slaski. Už o ňom nikdy nepočul. Matka ho prosila, aby prestal, lebo bola len otázka času, kedy aj jeho chytia. Čoskoro nato prišiel za jeho otcom rabín Morgenstern. V krakovskej hlavnej synagóge mali dôležitý Talmud z dvanásteho storočia s komentárom napísaným učeníkom samého ctihodného Maimonidesa. Za každú cenu musel svätý traktát prežiť vojnu, starší v chráme sa na tom zhodli. A kto bol najlepšie pripravený prepašovať ho z okupovaného územia a dopraviť do ochrany v správnych rukách?

Nathan.

Nechcel odísť, nechcel zanechať rodičov a sestru, svoju najlepšiu priateľku. Getom sa ako lesný požiar šírili chýry o masových deportáciách. Kto dá pozor na jeho rodinu? Kto sa najlepšie hodí, aby sa o nich postaral? Niektorí jeho priatelia vraveli, že zostanú v gete a pustia sa do boja.

Jeho otec však nástojil, že Talmud je poklad taký veľký ako v hoci ktorej inej synagóge v Európe. Aká nádej mu zostáva, keď tu zostane? Len taká, že skončí ako jeho priateľ Jakob. Odviedlo ho gestapo a teraz je bezpochyby mŕtvy. Jedného dňa sa to celkom isto stane aj tebe, naliehal na syna. „A kde bude potom tvoja matka?“ Alebo ich pri masovej deportácii všetkých odvezú. Čo tým získa, ak zostane? „Takto máš aspoň akú-takú nádej.“ Podzemie vedelo, ako dostať Nathana na sever. Najprv v nákladniaku s mliekom, potom do prístavu v Gdyni na člne po Visle a ďalej po Baltskom mori na nákladnej lodi do Švédska. Je to pre teba veľká česť, vravel mu otec, že ťa vybrali. Nathan nakoniec otcovmu tlaku podľahol. Napriek svojmu presvedčeniu súhlasil. Cesta trvala mesiac, ale podarilo sa